

The futurology of the Global Threats Affecting the Islamic Revolution

Rasool Ostadi , Mohammad Reza Arab Bafrani

Abstract

Security threats can be regarded as the most important and essential source of crisis for the Islamic Revolution. These threats do not exclusively involve the field of war, but are also present in economic, cultural, social, environmental, and technological realms as well. The futurology of the international threats and relating them to the security of the Islamic Republic of Iran can have great effects in dealing with security threats in the coming years. This study is intended to find answers for the following questions: Which policies and strategies must be selected to deal with these threats in the future? What is the general background of the global security trends? Focusing on medium and long-term security procedures, this research is an applied one following descriptive-analytical methods including trend and comparative research. Eventually, for proposing policies and practical strategies in accordance with controlling the threats by normative and backcasting approaches, the expert panels are designed. Designing the grand trends in the literature section and through backcasting, the general vision of the Islamic Republic of Iran's security trends in the horizon of 2025 was designed and presented. Then, considering the vision presuppositions, four major goals were proposed. These goals illustrate the comprehensiveness of the approaches towards security as well as its subdivision or specialization. Finally, by an assessment of the grand trends of security threats in the world and a comparative study with the Islamic Republic of Iran, 9 axes, 17 policies and 35 strategies were proposed for dealing with the global security threats in the future.

Keywords: *futurology; threats; security; Islamic Revolution; Iran.*

Corresponding author: PhD candidate in industrial management, systems, Imam Hussein University
rslostadi@ihu.ac.ir

– Assistant professor, Department of Futurology, Imam Hussein University
mabafrani@gmail.com

آینده پژوهی تهدیدات جهانی مؤثر بر انقلاب اسلامی

رسول استادی، محمدرضا عرب بافرانی

تاریخ دریافت: ۹۸/۱۱/۰۲

تاریخ پذیرش: ۹۹/۰۱/۲۵

چکیده

تهدیدات امنیتی، مسئله‌ای مهم و اساسی در حال حاضر انقلاب اسلامی می‌باشد. تهدیداتی که نه در حوزه جنگی، بلکه در دیگر حوزه‌های اقتصادی، فرهنگی، اجتماعی، زیست‌محیطی و فناوری نیز وجود دارد. آینده پژوهی تهدیدات بین‌المللی و تطبیق آنها با امنیت کشور جمهوری اسلامی ایران می‌تواند در مقابله هرچه بهتر با تهدیدات امنیتی در سالیان آتی مؤثر باشد. مطالعه حاضر، به پرسش‌های: سیاست‌ها و راهبردهای مقابله با آن تهدیدات در آینده چه می‌باشند؟ و "پیشینه کلان روندهای امنیتی جهان چیست؟" می‌پردازد. پژوهش حاضر که مشتمل بر کلان‌روندهای امنیتی میان‌مدت و بلندمدت است، از منظر روش کاربردی و توصیفی - تحلیلی بوده و براساس روش روندپژوهی و مطالعه تطبیقی انجام گرفته و در نهایت برای ارائه سیاست‌ها و راهبردهای عملیاتی متناسب برای مهار روندها با رویکرد هنجاری و روش پس‌نگر توسط پانل خبرگان تدوین شده است. با تدوین کلان‌روندها در بخش ادبیات پژوهش و با روش پس‌نگری، مجموعه چشم‌انداز مطلوب ج.ا.ا. در حوزه روندهای امنیتی جهان در افق ۲۰۲۵ تدوین و ارائه شده است. سپس، باتوجه به گزاره چشم‌انداز، اهداف کلان چهارگانه تدوین شده است. این اهداف، جامعیت نگاه به امنیت و زیرحوزه‌های بخشی یا تخصصی آن را نشان می‌دهد. با بررسی کلان‌روندهای تهدیدات امنیتی جهان و بررسی تطبیقی با نظام جمهوری اسلامی ایران، در نهایت ۹ محور، ۱۷ سیاست و ۳۵ راهبرد برای مقابله با تهدیدات امنیتی جهان در آینده مطرح شد.

کلیدواژه‌ها: آینده پژوهی؛ تهدیدات؛ امنیت؛ انقلاب اسلامی؛ ایران

مقدمه

امنیت، مفهومی چندساحتی و مشتمل بر حوزه‌های پنج‌گانه سیاسی، اقتصادی، اجتماعی - فرهنگی، زیست‌محیطی و فناوری است. این رویکرد پنج‌حوزه‌ای، خصوصاً در مطالعات راهبردی که هدف نهایی آن تدوین راهبردها و سیاست‌های عملی است، کاربرد دارد. مفهوم امنیت، علاوه بر کاربرد متکثر و چندحوزه‌ای خود، همچنین حلقه واسط ارتباطی بین همین حوزه‌هاست؛ چراکه ساحت‌های متکثر امنیت بر یکدیگر تأثیر می‌گذارند. مثال‌های زیر برخی از این روابط پیچیده بین حوزه‌ای امنیت را نشان می‌دهد:

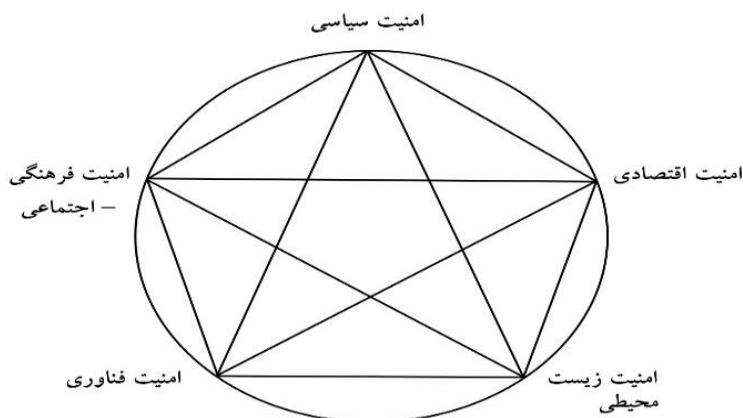
- امنیت فرهنگی و اجتماعی، مشروعیت و اقتدار (که بر آینده‌های سیاسی هستند) را تقویت می‌کند و به امنیت سیاسی منجر می‌شود.

- امنیت اقتصادی، هم مستلزم محیط سیاسی باثبات و دارای امنیت است و هم بر تقویت امنیت سیاسی تأثیر می‌گذارد.

- ناامنی حاصل از تغییرات اقلیمی به‌عنوان موضوعی زیست‌محیطی، به جابه‌جایی جمعیتی مهارنشده منجر می‌شود. در اولین گام، امنیت اجتماعی را به‌خطر می‌اندازد و سپس با توسعه کشمکش به انواع نرم (اعتراضات اجتماعی) و سخت (درگیری‌های نظامی)، امنیت سیاسی را با چالش مواجه می‌کند.

- فقدان امنیت فناوری و به‌عنوان مثالی عینی، ضعف در امنیت شبکه بیش از همه به اقتصاد فضای مجازی و حفظ حریم خصوصی صدمه می‌زند و بنابراین، امنیت اقتصادی و اجتماعی را خدشه‌دار می‌کند.

ارتباطات درون‌حوزه‌ای و بین‌حوزه‌ای، امنیت را به موضوعی پیچیده و چندبعدی تبدیل کرده است که از یک سو در همه حوزه‌های پنج‌گانه در نظام‌های سیاست‌گذاری و از سوی دیگر، در دو سطح نرم و سخت موضوعیت دارد.

شکل ۱. تأثیر متقابل حوزه‌های امنیتی (رویکرد محقق)

باتوجه به پیچیده و چندبعدی بودن حوزه امنیت، انقلاب اسلامی در برهه‌ای از زمان قرار دارد که امنیت از جنبه‌های متعدد ضرورتی مضاعف در حوزه کشورداری می‌باشد. باتوجه به تحقیقات زیادی که در غرب در حوزه‌های متفاوت امنیتی انجام شده است، ضروری است که به بررسی این کلان‌روندها پرداخته شود و همچنین موقعیت ایران در این کلان‌روندهای امنیتی جهان بررسی شود.

سطح مطالعه چه بین‌المللی یا ملی باشد، امنیت در همه محیط‌های پنج‌گانه سیاسی، اقتصاد، فرهنگی اجتماعی، محیط‌زیست و فناوری موضوعیت دارد. وضعیت وابستگی متقابل حوزه‌های امنیت، برای جهان آینده و با چشم‌انداز سال ۲۰۲۵ میلادی، حتی بیش از آنچه امروز شاهد آن هستیم، اهمیت خواهد داشت. اگر اهمیت روزافزون ترکیب‌هایی چون اقتصاد سیاسی، اقتصاد فرهنگی و مانند آن را به یاد بیاوریم، به‌همین ترتیب، اهمیت موضوع امنیت در ارتباط بین این حوزه‌ها نیز روشن خواهد شد.

علاوه بر اهمیت بررسی مسائل امنیتی جهان، تأثیر این مخاطرات امنیتی در آینده جهان بر آینده امنیتی انقلاب اسلامی به‌مراتب پراهمیت است. اینکه ما بدانیم چه خطرهای امنیتی و در چه حوزه‌هایی در آینده طی خواهد شد و این مخاطرات امنیتی چه آثاری روی انقلاب اسلامی

خواهد گذاشت، موضوعی است که باید مورد پژوهش قرار گیرد و برای مسئولان، دید روشنی از آینده امنیت کشور به دست بدهد.

دگرگونی در ساختارها و نظام‌های سیاسی درون کشورها، ایجاد الگوهای نوین مشروعیت در سطح نظام‌های سیاسی و همین‌طور ایجاد دگرگونی در سطح ساختار و توازن قدرت بین بازیگران بین‌المللی، شکل و شمایل تازه‌ای را به نظام امنیت جهانی داده است. سطوح مؤلفه‌های امنیتی درون کشورها و ترتیبات سیاسی و امنیتی منطقه‌ای شرایط را برای نظام امنیت بین‌المللی دگرگون می‌سازد و در نتیجه متغیرها و چشم‌اندازهای نوینی را در محیط امنیتی جهان مطرح خواهد کرد. امروزه دولت‌ها در روابط با دیگر کشورها و تعامل مناسب با بازیگران در عرصه جهانی، ناگزیر به شناخت محیط منطقه‌ای و بین‌المللی هستند. بدون شناخت محیط منطقه‌ای و بین‌المللی، تصمیمات اتخاذ شده نمی‌توانند مفید و واقعی باشند، به‌خوبی اجرا شوند و به اهداف موردنظر دست یابند. برآورد محیط اقدامی معطوف به تصمیم‌گیری است که بر شناخت تصمیم‌گیرندگان از گذشته، وضعیت فعلی و درک و فهمشان از آینده، استوار است. اگر شناخت گذشته و امروز مبتنی بر واقعیت‌هایی است که به‌وقوع پیوسته‌اند، شناخت آینده تصویری است از روندهای فعلی و اراده‌ها و تحولات احتمالی که در شکل‌گیری جهان، ایفای نقش می‌کنند. کشورها معمولاً مباحث امنیتی را به شکلی جدی‌تر پیگیری می‌کنند، در اینجا ارتباط مباحث آینده‌پژوهی و تحولات بین‌الملل کمک می‌کند که درک بهتری از شناخت روندهای جهانی و تأثیر آن در نظام امنیت بین‌المللی را مورد بررسی قرار دهیم. اطلاع نسبی از آنچه که ممکن است در آینده اتفاق افتد و وقوع آن محتمل است، در فضای فعلی حاکم بر تحولات بین‌المللی ضروری به‌نظر می‌رسد. این شناخت به برنامه‌ریزان و سیاست‌مداران کمک می‌کند تا در عرصه‌های مختلف با اطمینان خاطر برنامه‌ریزی نمایند. بدون شک کشورهایی که چشم‌اندازهای آتی خود را ترسیم می‌کنند، توانایی بیشتری برای مقابله با تهدیدها و چالش‌های فرارو خواهند داشت و همچنین به‌گونه‌ای بهتر از فرصت‌های ایجاد شده بهره‌برداری خواهند کرد. ما باید این نکته را در نظر بگیریم که آینده‌های متفاوتی ممکن است وجود داشته باشد و ما می‌توانیم در ایجاد

هریک از آنها نقش داشته باشیم. رویدادها ممکن است در زمان بسیار کوتاهی به وقوع پیوندند، اما تأثیرات دامنه‌داری را برجای خواهند گذاشت. نادیده گرفتن عنصر زمان در تصمیم‌گیری، موجب هدر رفتن امکانات و عقب‌ماندگی کشورها می‌شود و ممکن است در سطح راهبردی، کشور را با فاجعه‌ای غیرقابل‌جبران مواجه سازد. بنابراین، با توجه به تحول در ماهیت امنیت و کم‌رنگ شدن مرزبندی‌های سنتی باعث شده است که این حوزه همواره مورد توجه نظریه‌پردازان‌ها و سیاستمداران کشورها باشد.

باری بوزان^۱ به‌عنوان یکی از نظریه‌پردازان مکتب امنیتی کپنهاک، برداشت ساده‌انگارانه از مفهوم امنیت را زیر سؤال می‌برد. وی اظهار می‌دارد رئالیست‌ها^۲ کسب حداکثر میزان قدرت را لازمه ایجاد امنیت می‌دانند و در مقابل لیبرال‌ها^۳ رسیدن به صلح را معیار تحقق امنیت قلمداد می‌نمایند. هر دو دیدگاه فوق نتوانسته است معنای واقعی امنیت و تطبیق مبانی آن با جهان معاصر را به‌خوبی تبیین نماید. وی بیان می‌دارد که اکنون نیاز به ارائه یک دیدگاه میانه که هر دو مفهوم قدرت و صلح را در خود جای دهد به‌عنوان بهترین تعریف برای مفهوم امنیت، ضروری است. وی ابعاد امنیت را در پنج بعد: نظامی، اقتصادی، سیاسی، فرهنگی و زیست‌محیطی گسترش می‌دهد (بوزان و ویور،^۴ ۱۹۹۸).

پیشنهاد بوزان برای سیاست‌مداران این است که به‌جای اینکه بیشترین تلاش و تمرکز خود را برای مقابله با آن صرف کنند، بهتر است که به شناسایی فرایندی پردازند که باعث به‌وجود آمدن تهدیدات امنیتی شده است. در باور بوزان از این طریق می‌توان مانع از به‌وجود آمدن زمینه‌های شکل‌گیری تهدیدات امنیتی شد (بوزان، ۱۳۷۹).

براین اساس دو سؤال برای رسیدن به هدف اصلی در این پژوهش مطرح می‌شود و آن دو سؤال زمینه را برای سیاست‌مداران کشور برای داشتن دید روشن از تهدیدات امنیتی جهان فراهم می‌کند و با سیاست‌ها و راهبردهای مقابله با تهدیدات امنیتی در آینده آشنا می‌سازد. این دو سؤال

1. Barry Buzan
2. Realist
3. Liberal
4. Buzan & Waever

عبارتند از:

۱. سیاست‌ها و راهبردهای انقلاب اسلامی برای مقابله با آن تهدیدات در آینده چیست؟

۲. کلان‌روندهای امنیتی جهان کدامند؟

در بخش ادبیات پژوهش در وهله اول باید روندهای کلان امنیتی میان‌مدت و بلندمدت براساس روش روندپژوهی و مطالعه تطبیقی استخراج و جمع‌بندی شود سپس به ارائه سیاست‌ها و راهبردهای عملیاتی متناسب برای مهار روندها پرداخته شود.

در تشریح هر روند کلان، تلاش می‌شود، همه روندهای زیرمجموعه آن، نیز به نحوی تشریح شود که یک روند کلان به‌همراه جوانب آن به‌خوبی شناسایی و معرفی شود. در تدوین این مجموعه، اسناد مختلف نهادها و سازمان‌های بین‌المللی، مطالعات تحقیقاتی دانشگاهی و برخی اسناد راهبردی ملی مورد استفاده قرار می‌گیرد و کلان‌روندها، از خلال تطبیق اسناد فوق‌الذکر، احصا و ارائه می‌شوند. از این‌رو، توجه به این موضوع اهمیت دارد که این روندهای کلان، محورهای اصلی هستند که اسناد راهبردی امنیت جهان در آینده و برای سال ۲۰۲۵ میلادی، حول محوریت آنها طرح‌ریزی، سیاست‌گذاری و برنامه‌ریزی خواهد شد. به‌عبارت‌دیگر، تا آنجا که براساس روش‌های معتبر تحقیقاتی، امکان فهم جهان آینده وجود دارد، می‌توان مبنای سیاست‌گذاری راهبردی امنیتی، خواه در سطح بین‌الملل یا سطح ملی را این محورها دانست.

سپس باید تأثیر روندهای کلان امنیتی جهان بر ایران در سال ۲۰۲۵ میلادی تشریح شود که هدف آن دستیابی به هدف نهایی طراحی سیاست‌ها و راهبردهای عملیاتی است و درنهایت، طراحی سیاست‌ها و راهبردهای توسعه امنیت ملی با توجه به روندهای کلان امنیت جهان با افق ۲۰۲۵، تدوین می‌شود.

پژوهشگاه علوم انسانی و مطالعات فرهنگی

مبانی نظری و پیشینه پژوهش

ابتدا در مورد اصطلاح‌ها و مفاهیم اصلی مقاله به‌طور مختصر، توضیحاتی عنوان و سپس به

بررسی کلان‌روندها پرداخته می‌شود.

روند یعنی پدیده‌ای که به تدریج تغییر می‌یابد. روند، به‌طور کلی عبارت است از یک نوع تمایل یا گرایش که این مفهوم عمومی در کاربرد تحلیلی، به‌معنای جهت‌گیری تغییرات به یک سمت خاص در طول زمان است. روندها، اصلی‌ترین مؤلفه شکل‌دهنده آینده هستند و آینده‌پژوهان در هر مطالعه‌ای، روندها را به‌طور دقیق مورد بررسی و تحلیل قرار می‌دهند (تایونون^۱، ۲۰۰۴).

کلان‌روند اشاره به قاعده‌مندی‌هایی دارد که از تلفیق چندین روند فرعی و کوچک‌تر تشکیل شده است. بنابراین، مهم‌ترین مشخصه کلان‌روند، اهمیت زیاد، احتمال بالا و تداوم آن در طول زمان است؛ یعنی عواملی که تحت هر سناریویی رخ خواهند داد (تایونون، ۲۰۰۴).

آینده‌پژوهی، ابزاری است برای حساس‌سازی مدیران سازمان‌ها درباره موضوعات خارج از سازمان و درحال پیدایش، پیش‌ازآنکه سازمان‌ها مغلوب آن حوادث شوند. تغییرات احتمالی ممکن است از نوع اقتصادی، اجتماعی، فرهنگی، جمعیتی و یا زیست‌محیطی باشد (منطقی، ۱۳۹۰). آینده‌پژوهی، پاسخی خردمندانه و حکیمانه به چالش‌های پدیدآمده در پی دگرگونی‌هاست، چنانکه تمایل به حس کنجکاوی و نگرانی انسان درباره سرنوشت خود در آینده، از مهم‌ترین دلایل ضرورت آینده‌پژوهی است. آینده‌پژوهی، فرایندی است که طی آن درک کامل‌تری از نیروهای شکل‌دهنده، در تدوین و تنظیم سیاست‌ها، برنامه‌ریزی‌ها و تصمیم‌گیری‌ها در نظر گرفته می‌شود. آینده‌پژوهی همچنین شامل ابزارهای کمی و کیفی برای پایش سرنخ‌ها و شاخص‌های شکل‌گیری روندها و توسعه‌هاست. آینده‌پژوهی نیازها و فرصت‌های آینده را به سازمان نشان می‌دهد و به تعدیل راهبرد کمک می‌کند تا در مقابل تغییرات شرایط زمانه، مناسب‌تر، انعطاف‌پذیرتر و مقاوم‌تر باشد (میرکوشش، ۱۳۹۰).

مبنای فکری و اساس مفهومی روش پس‌نگر این است که هرگونه برنامه‌ریزی و طرح‌ریزی برای آینده در ذات خود پیچیده و ناشناخته است و تضمینی وجود ندارد که آینده طبق برنامه‌ریزی‌های فعلی به‌وجود آید. همین‌طور این روش در ارتباط با موضوعات و مسائل

1. Toivonen

چندمتغیری و پیچیده و افق‌های بلندمدت کاربرد دارد که در آنها ابعاد مختلف و متعدد اجتماعی و نیز نوآوری فناورانه و تغییر و تحول حضور دارند. اصطلاح «تحلیل با نگاه به عقب» نخستین بار توسط «آموری لاینز» مطرح شد که عضو هیئت مشاوران شورای امریکایی انرژی تجدیدپذیر است. آموری لاینز در زمان مطالعه «مدل‌های عرضه و تقاضای صنعت برق» از این شیوه تحلیلی به‌عنوان جایگزینی برای سایر شیوه‌های سنتی برنامه‌ریزی نام برد. پس از او در سال ۱۹۸۲، جان رابینسون، استاد دانشگاه بریتیش کلمبیا، در کانادا مقاله‌ای را در روزنامه «سیاست انرژی» با عنوان «پس‌نگری از آینده به امروز انرژی: روشی پیشنهادی برای تحلیل سیاسی» چاپ کرد که می‌توان کار وی را ادامه و بسط ایده آموری لاینز دانست. درواقع، هر دوی آنها می‌خواستند نشان دهند که «تقاضای آینده انرژی تابعی از تصمیم‌های سیاستی امروز است و چه‌بهره که با تصور آینده‌های مطلوب و تلاش درجهت تحقق آنها از رخداد آینده‌های نامطلوب و محتمل جلوگیری شود» (وحیدی مطلق، ۱۳۸۵).

پس‌نگر، روشی است که در آن ابتدا یک آینده مطلوب تصور می‌شود و سپس تلاش می‌شود تا مقیاس‌هایی که برای رسیدن به چنین آینده‌ای لازم و ضروری است، تعیین شوند. از این رو، روش پس‌نگر را می‌توان «ملاحظه آینده مطلوب قابل ایجاد، نه آینده‌ای که احتمال وقوع دارد» (مرادی‌پور و نوروزیان، ۱۳۸۴) تعریف کرد. به‌عبارت‌دیگر، این روش، یک روش طرح‌ریزی راهبردی است که در آن، یک خروجی یا برآیند موفق و ایدئال در آینده به‌تصویر کشیده می‌شود و این پرسش را دنبال می‌کند که ما امروز نیاز داریم چه کاری را انجام دهیم تا به آن خروجی یا برآیند موفق برسیم و آینده مطلوب که متصور شده‌ایم، به واقعیت تبدیل شود (وب‌گاه نچرال استپ، ۲۰۱۶؛ عباسی و بهرامی، ۱۳۸۲).

همان‌طور که گفته شد، باید به تفاوت میان آینده مطلوب یا مرجح^۱ و آینده محتمل^۲ نیز توجه داشت. آینده مطلوب یا مرجح، «حالتی از آینده است که وقوع آن مطلوبیت بیشتری دارد یا از بین آینده‌های مطلوب بر سایرین ترجیح دارد»، درحالی‌که آینده محتمل، «حالاتی از آینده

1. Preferable future
2. Probable future

است که براساس روندهای موجود، احتمال وقوع بیشتری داشته باشد. در این زمینه می توان به آینده ممکن و آینده باورپذیر یا موجه نیز اشاره کرده که آینده ممکن^۱، عبارت است از «هر حالت آینده که به هر نحو ممکن است واقع شود» و آینده باورپذیر یا موجه^۲ نیز «هر حالت آینده است که براساس دانش امروز بشر، قابلیت وقوع دارد یا می تواند محقق شود» (حاجیان و قصاب، ۱۳۹۲).

در مطالعه دیگری، مراحل روش پس نگری از دیدگاه کوئیست^۳ (۲۰۱۴) در شکل زیر نمایش داده شده است.

شکل ۲. مراحل کلیدی روش پس نگری (کوئیست، ۲۰۰۴)

ثقفی و همکاران (۱۳۹۳) در تحقیق انجام گرفته با عنوان «طراحی و پیاده سازی مدل مرجع پس نگری برای شناسایی عوامل کلیدی موفقیت خدمات دولت الکترونیکی در ایران»، از ترکیب یازده مدل با روش فراتلفیق، مدل جدیدی ارائه داده اند. گام های اجرایی مدل تلفیقی ارائه شده

1. Possible future
2. Plausible future
3. Quist

توسط ثقفی و همکاران (۱۳۹۳) شامل مراحل زیر است:

مرحله اول: جهت‌یابی مسائل راهبردی؛ مرحله دوم: تشکیل چشم‌انداز آینده؛ مرحله سوم: توصیف نظام کنونی و تعیین مؤلفه‌های مؤثر بر موفقیت آن؛ مرحله چهارم: ترسیم یک یا چند تصویر از آینده؛ مرحله پنجم: تحلیل پس‌نگری و بسط؛ مرحله ششم: تجزیه و تحلیل، پیگیری و اقدامات لازم.

درواقع براساس این مطالعه، پس‌نگری بر یک برنامه عملیاتی برای حال حاضر دلالت می‌کند که برای حرکت به سمت آینده‌ای پایدار طراحی می‌شود.

بخش اول: کلان‌روندهای امنیت جهان در ۲۰۲۵ میلادی

در تلاش برای فهم محورها و نقاط تمرکز امنیت آینده جهان، مجموعه گسترده‌ای از مفاهیم ناهمگن، از جمله جمعیت، اقتصاد، انرژی، غذا، آب، تغییرات اقلیمی، کشمکش و جنگ، تروریسم، جرایم سازمان‌یافته، مهاجرت، جهانی‌شدن، دولت ملت، حقوق فردی، فضای مجازی، بیماری‌های فراگیر، پیشرفت‌های فناورانه، همکاری حوزه خصوصی و عمومی، تأثیر صنعت فرهنگ بر هویت ملی و ازدست‌رفتن هویت‌های ملی و مانند آن احصا می‌شود.

مجموعه روندهای کلان ده‌گانه که در ادامه ارائه می‌شود، تنها مجموعه ۱۱ روند مهم آینده امنیت جهان نیست، بلکه، بسیاری از محورهای امنیتی آینده جهان را می‌توان در ذیل این ۱۱ روند کلان ملاحظه کرد. بنابراین، همه روندهای احصاشده اولیه، پس از ادغام و رفع مانعیت، در مجموعه زیر تأثیر داده شده است. در جدول زیر به صورت خلاصه روندهای کلان و حوزه‌های شمول هر محور نشان داده شده است.

پژوهشگاه علوم انسانی و مطالعات فرهنگی
پرتال جامع علوم انسانی

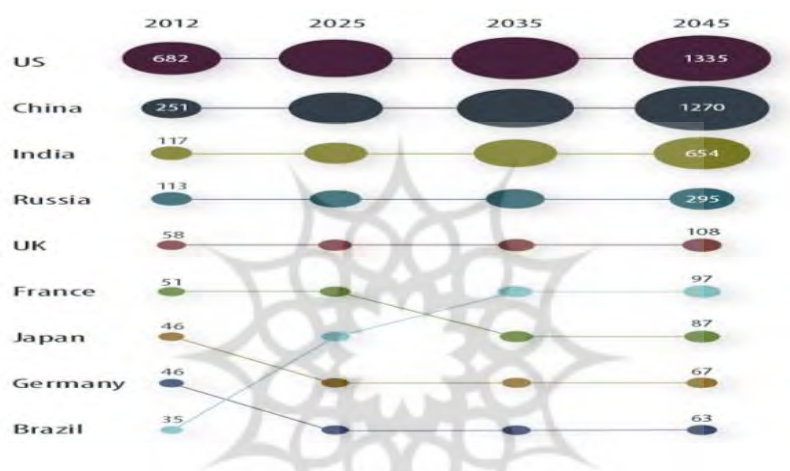
جدول ۱. روندهای کلان امنیت جهان در ۲۰۲۵ میلادی (رویکرد محقق)

ردیف	روند ۲۰۲۵	حوزه(های) شمول
۱	قابلیت‌های دفاعی و ماهیت جنگ‌های نظامی آینده	سیاسی، اقتصادی، فناوری
۲	تروریسم بین‌المللی	سیاسی، اقتصادی
۳	مهاجرت بین‌المللی	اقتصادی، فرهنگی - اجتماعی
۴	پیامدهای امنیتی تغییرات اقلیمی	زیست‌محیطی، سیاسی، فرهنگی - اجتماعی، اقتصادی
۵	تغییرات جمعیتی	اقتصادی، فرهنگی - اجتماعی
۶	امنیت در فضای مجازی	فناوری، سیاسی، فرهنگی - اجتماعی
۷	انتقال قدرت از دولت به افراد (فردیت‌محوری قدرت)	سیاسی، اقتصادی
۸	پراکندگی قدرت‌های ملی: جهان چندقطبی	سیاسی، اقتصادی
۹	تأثیر فناوری‌های جدید	فناوری، اقتصادی
۱۰	مؤلفه‌های جدید هویت انسانی	فرهنگی - اجتماعی، سیاسی، فناوری
۱۱	ابعاد جدید امنیت جهانی انرژی	اقتصادی، سیاسی

۱. قابلیت‌های دفاعی و ماهیت جنگ‌های نظامی آینده

باتوجه به روندهای کنونی، پیش‌بینی می‌شود که سرمایه‌گذاری دفاعی کشور چین، طی ۳۰ سال آینده (۲۰۴۵ میلادی) از امریکا به‌عنوان بزرگترین سرمایه‌گذار تسلیحات و حوزه دفاعی پیش‌افتد. براین اساس، باید گفت تا سال ۲۰۲۵ میلادی، ۳۰ درصد این وضعیت محقق خواهد شد. این موضوع، تاحدزیادی به تفوق قدرت اقتصادی چین مربوط است. این دو قدرت اقتصادی جهان، از هر کشور دیگر، بودجه نظامی بیشتری هزینه خواهند کرد. بودجه دفاعی هند در رده بعد قرار می‌گیرد. روسیه نیز بودجه دفاعی خود را مرتباً افزایش می‌دهد، باین‌حال، این افزایش به‌اندازه کشورهای چین، امریکا و هند نیست. کشورهای اروپایی هزینه جاری خود بر نیروی نظامی را حفظ می‌کنند، اما در صورتی که تهدید واضحی در حوزه اروپا مشاهده نشود، بودجه نظامی این کشورها افزایش نخواهد داشت. پیشرفت در فناوری که به قابلیت‌های غیرمرگبار و موثر تسلیحات منجر می‌شود، احتمالاً در آینده، طبیعت جنگ‌های نظامی را تغییر خواهد داد (وزارت دفاع انگلستان، ۲۰۱۶).

به علاوه، هند و امریکا در زمینه تحقیق و توسعه نظامی و توسعه قابلیت های نظامی نیز پیشتاز خواهند بود. روسیه اگرچه بودجه تحقیقاتی خود را افزایش خواهد داد، اما احتمالاً به علت محدودیت های مالی، قادر به رقابت با کشورهای دوگانه پیشگام نخواهد بود. کشورهایی که در حال حاضر، در ردیف دوم سرمایه گذاری نظامی قرار دارند (مانند انگلستان، فرانسه و آلمان)، بودجه فعلی خود در امور دفاعی را ادامه خواهند داد، اما اگر تهدید نظامی برای این کشورها اتفاق نیفتد، بودجه نظامی خود را افزایش چشمگیر نخواهند داد.

شکل ۳. میزان بودجه دفاعی چند کشور نمونه براساس میلیارد دلار امریکا (وزارت دفاع انگلستان، ۲۰۱۴)

نرخ تورم تجهیزات و خدمات نیروی انسانی

پیش بینی می شود که تا سال ۲۰۲۵ تنها دو کشور پیشرو در توسعه نظامی، چین و امریکا، قادر به توسعه تجهیزات پیشرو نظامی هوایی و دریایی باشند. در حالی که هزینه خدمات کارکنان نظامی به دلایل مختلف افزایش چشمگیر دارد و این ارقام از میزان تورم در کشورها بیشتر است، طبیعی است که کشورها به سمت اتوماتیک سازی ابزارهای نظامی و کاهش نیروی پیش بروند.

سلاح‌های آینده

افزایش سطح بودجه دفاعی و استمرار پیشرفت در فناوری نظامی احتمالاً به تنوعی از سلاح‌های جدید در آینده منجر می‌شود. برای مثال، امروزه استفاده از سامانه‌های لیزری در سواره‌نظام و تجهیزات نیروی دریایی مرسوم شده است. سلاح‌های هدایت‌کننده انرژی^۱، مانند لیزر، قادر به تفکیک و شناسایی هدف شده‌اند و پرتوی متمرکز از انرژی الکترومغناطیس یا پرتوی اتمی را تولید می‌کنند که باعث تأثیر مخرب بر هدف‌های زیرساختی یا تجهیزاتی می‌شوند. این جنگ‌افزارها ممکن است همچنین قادر به ایجاد تأثیر غیرکشنده بر اهداف انسانی از راه بسیار دور باشند.

سطح نبردهای آینده

اگرچه بسیاری از افراد قرن بیستم اوایل قرن بیست‌ویکم را خشونت‌بارترین دوران در تاریخ بشریت می‌دانند، شواهد نشان می‌دهد که فراوانی و شدت نبردها و همچنین تعداد کشته‌شدگان خشونت‌ها قویاً در حال کاهش است و همچنان در دهه‌های آینده نیز این وضعیت استمرار خواهد داشت. برای مثال، کشورهای غرب اروپا از پایان جنگ جهانی دوم تا به حال، وارد نبرد با یکدیگر نشده‌اند، ولی در مقابل، در ۶۰۰ سال قبل از ۱۹۴۵، در این منطقه به‌طور متوسط سالی دو جنگ رخ داده است (پینکر^۲، ۲۰۱۱).

تغییر ماهیت نبردهای آینده

ماهیت نبرد در حال تغییر مهمی است. خصوصاً این تغییر حاصل پیشرفت‌های فناورانه است. استفاده فزاینده از سامانه‌های بدون دخالت انسان به این معناست که در آینده نبردهای فیزیکی بین سامانه‌های بدون دخالت انسان رخ خواهد داد.

۲. تروریسم بین‌المللی

آمارهای دهه اخیر در حوزه تروریسم بین‌المللی از چند بعد حائز اهمیت امنیتی است. در معنای کلی، این آمار نشان‌دهنده افزایش خشونت‌های تروریستی در جهان است و متناوباً در حال

1. Directed energy weapons
2. Pinker

خطرناک تر شدن است (لوتز^۱، ۲۰۰۸).

آبراهامز و فولی در مورد تعریف تروریسم که آیا تروریسم سوای از دولت‌هاست، نگاه بدبینانه‌ای دارد؛ چراکه از نظر آنان «دانشمندان علوم سیاسی تروریسم را با جنایات دولتی علیه شهروندان برابر نمی‌گیرند. مباحث کلاسیک در زمینه اینکه آیا دولت‌ها می‌توانند باعث تروریسم شوند، به بحثی حاشیه‌ای در علوم سیاسی بدل شده است. بنابراین، این پرسش بسیار مطرح شده است که کسی که از نظر یک شخص تروریست است، از نظر شخصی دیگر، مبارز آزادی است» (فولی و آبراهمز^۲، ۲۰۱۰). این ارزیابی کلی در حوزه اصلی مطالعات علوم سیاسی راجع به تروریسم صحیح است، اما مطمئناً از نظر مطالعات انتقادی در زمینه تروریسم و حتی بیشتر رویکردهای کلاسیک به تروریسم که به آن به‌عنوان یک موضوع در حوزه ضعف امنیتی می‌پردازند، این دیدگاه درست نیست. (دانرودر^۳، ۲۰۰۷؛ روگرز^۴، ۲۰۰۸) همچنین این دیدگاه در جهان سیاست که گزارش خود هیئت تهدیدات، چالش‌ها و تغییر سازمان ملل است نیز موضوعیت ندارد. بسیاری از کارشناسان و دولت‌ها مشابهاً استدلال می‌کنند که در قیاس با قبل که تروریسم یک موضوع دست‌دوم امنیتی بود، باید به‌عنوان یک تهدید کلان برای امنیت ملی و بین‌المللی تلقی شود. برخی استدلال می‌کنند که رخداد ۱۱ سپتامبر گونه‌ای جدید از تروریسم، «تروریسم حاد^۵» یا «ما فوق تروریسم^۶»، را به‌نمایش گذاشت که قادر به برهم‌زدن جدی امنیت بین‌المللی و آسیب جدی به دولتی از نظر نظامی قدرتمند از طریق آسیب کلان به اهداف شهری بوده است (هیزبورگ^۷، ۲۰۰۱؛ فریدمن^۸، ۲۰۰۲).

رویکرد امنیت انسانی متضمن این موضوع است که تروریسم در حال تبدیل شدن به چالش اصلی در امنیت بین‌المللی است (دانرودر^۳، ۲۰۰۷؛ روگرز^۴، ۲۰۰۸). با اینکه در حال حاضر تروریسم

1. Lutz
2. Foley & Abrahms
3. Dannreuther
4. Rogers
5. Hyperterrorism
6. Superterrorism
7. Heisbourg
8. Freedman

در مقابل جنگ‌ها خرد محسوب می‌شود، اما با توجه به اینکه شهروندان مورد هدفند و اضطراب آور است، پس به شدت به نظام اجتماعی جامعه، آسیب‌زننده است که با توجه به آسیب‌زندگی اجتماعی حاد آن، تروریسم یک نماینده کامل برای تورم تهدید ایجاد شده توسط چیزی است که مولر^۱ (۲۰۰۹) آن را «صنعت تروریسم» می‌خواند.

از دهه ۱۹۹۰ به این سو، اکثر حملات تروریستی توسط گروه‌های تروریستی داخلی ایجاد شده است. با این حال، در بستر جهانی شدن، تمایز بین امنیت داخلی و بین‌المللی در حال محو شدن است. کارگزاران امنیت بین‌المللی بر گروه‌های تروریستی متمرکز هستند که «مسلح به شبکه (ها)ی غیر دولتی و به گستردگی جهانی» (هیئت سازمان ملل متحد، ۲۰۰۴: پاراگراف ۱۴۶) هستند. در واقع، سازمان‌های تروریستی در واقع بیشتر قادر به فعالیت جهانی در حوزه‌های به دست آوردن منابع مالی، استخدام و پشتیبانی از کشورهای چندگانه و ایجاد حملات رعب‌انگیز بسیار گسترده‌تر از حوزه خود و با مخاطبان جهانی هستند (کرانشاو^۲، ۲۰۰۷؛ کرونین^۳، ۲۰۰۳).

روند آشکار دیگر در برآمدن حملات انتحاری است که به شدت در سال‌های اخیر افزایش یافته است (هورویتز^۴، ۲۰۱۰؛ بلوم^۵، ۲۰۰۵؛ پیپ^۶، ۲۰۰۵؛ گامبتا^۷، ۲۰۰۵؛ کرانشاو، ۲۰۰۷). در دهه ۱۹۸۰ میزان این نوع از حملات اندک بود، اما رشد تصاعدی آن در نیمه دوم دهه ۱۹۹۰ اتفاق افتاد. این حملات از ۵۴ مورد در سال ۲۰۰۱ به ۵۳۵ مورد در سال ۲۰۰۷ افزایش مجدد داشته است. همچنین روش‌های حمله انتحاری نیز به سرعت بین گروه‌های بیشتر تروریستی در همین دوره متنوع‌تر شده است (آتران^۸، ۲۰۰۶؛ مقدم^۹، ۲۰۰۸).

سه رویکرد اصلی برای مقابله با تروریسم وجود دارد که به سه رویکرد متفاوت به موضوع

1. Mueller Crenshaw
2. Crenshaw
3. Cronin
4. Horowitz
5. Bloom
6. Pape
7. Gambetta
8. Atran
9. Moghadam

متصل است (سدربرگ^۱، ۲۰۰۶). رویکرد نخست مبتنی بر پلیسی کردن و جاسوسی است. رویکرد دوم تروریسم را به شکل یک بیماری مورد ملاحظه قرار می‌دهد و بنابراین، تأکیدش بر ریشه‌های شکل‌گیری آن مانند محیطی است که گروه‌های تروریستی توسعه می‌یابند یا صورت‌های تأمین و پشتیبانی آنهاست. سومین راهبرد به تروریسم به‌عنوان شکل دیگر جنگ نگاه می‌کند که متضمن استفاده از نیروی نظامی، حملات پیشگیرانه و حذف فیزیکی رهبری و رأس آن است.

۳. مهاجرت بین‌المللی

مهاجرت بین‌المللی که در دو گروه مهاجرت به داخل و مهاجرت به خارج قابل طبقه‌بندی است، در حال حاضر، وضعیت حادی به خود گرفته است. طی ۲۰ سال گذشته، تعداد مهاجران افزایش چشمگیری داشته است، اما اهمیت آن در راهبردهای امنیتی به تدریج نادیده گرفته شده است. در سال ۲۰۱۰ میلادی در سراسر جهان ۲۱۴ میلیون نفر در خارج از کشور محل تولد خود زندگی می‌کردند، در حالی که این آمار برای سال ۱۹۹۰، فقط ۱۵۵ میلیون و برای سال ۱۹۶۰، تنها ۷۵ میلیون نفر بوده است (بخش امور اقتصادی و اجتماعی سازمان ملل متحد، ۲۰۰۹).

تأثیرات مهاجرت به داخل بر امنیت

به‌منظور ارزیابی تأثیر امنیتی جریان مهاجرت، تحلیل‌گران تلاش کرده‌اند بین مقولات مختلف مهاجرت تمایز قائل شوند: مهاجرت داوطلبانه در برابر مهاجرت اجباری (کستلس و میلر^۲، ۲۰۱۴)؛ مهاجرت اقتصادی در برابر مهاجرت سیاسی و مهاجرت قانونی در برابر مهاجرت غیرقانونی (سامرس^۳، ۲۰۰۴). مهاجرت اجباری و مهاجرت غیرعادی از همه بیشتر موضوع امنیت است. جریان‌های مهاجرت همچنین از ظرفیت تأثیر بر قدرت حاکمیت، خواه در شکل اقتصادی، نظامی یا دیپلماتیک آن برخوردارند. ورود به عرصه‌هایی مانند تحصیلات عالی و کارگران با مهارت بالا، خصوصاً در حوزه‌های فناوری اطلاعات و اقتصاد دانش‌قابلیت‌های مهاجرین را برای رسیدن به قدرت در وضعیت جهانی شدن افزایش می‌دهد (رودلف^۴، ۲۰۰۳).

1. Sederberg
2. Castles & Miller
3. Samers
4. Rudolph

تأثیر مهاجرت به خارج بر امنیت

مهاجرت بین‌المللی و خصوصاً دایاسپورا می‌تواند در هر دو کشور مبدأ و مقصد، منافع و مشکلات هم‌زمان امنیتی ایجاد بکند. با کوچک شدن جمعیت کشور، تأثیرات مهاجرت بین‌المللی افزایش می‌یابد (اسمیث^۱، ۲۰۰۵؛ شفر^۲، ۲۰۰۹).

جریان مهاجرت می‌تواند همچنین بر محیط امنیت بین‌المللی از طریق همکاری در خلق وضعیت‌هایی برای کشمکش خشونت‌آمیز تأثیر بگذارد. دایاسپوراها، در گذشته تنوعی از اقدامات خشونت‌بار در مواجهه با چالش‌های منابع (مانند کوزوو یا سری‌لانکا) را بین خود به‌نمایش گذاشته‌اند. مطالعه‌ای که از طرف بانک جهانی انجام شده است، نشان می‌دهد که کشورهای برخوردار از دایاسپورای بیشتر، ریسک بالاتری از بروز کشمکش دارند (استارس^۳، ۲۰۰۷؛ کالیر^۴، ۲۰۰۰). مشابهاً، جایگزینی توده‌وار جمعیت منجر به بروز ناپایداری می‌شود و پناهندگان نیز می‌توانند مبنای تحرکات ستیزه‌آمیز باشند. به‌علاوه، جریان‌های مهاجرت توسط سازمان‌های شبکه‌ای جرایم برای بهره‌برداری اقتصادی از قاچاق انسان یا توسط شبکه‌های تروریستی برای اهداف سیاسی مورد سوءاستفاده واقع می‌شود. آدامسون^۵ (۲۰۰۶) هشدار می‌دهد که در رابطه با موضوع سوءاستفاده از مهاجرین، معمولاً دولت‌ها واکنش‌هایی احساسی انجام می‌دهند و دیپلماسی عمومی را به سمت وضعیت‌های غیرسازنده سوق می‌دهند.

مهاجرت به‌عنوان یک موضوع سیاست‌گذاری، از طریق دو روند ساختاری مشخص می‌شود. اگرچه این جریان جدید خصیصه‌ای بین‌المللی دارد، اما مسائل آن عموماً از نوع ملی هستند و اغلب از طریق فرایندهای امنیتی هدایت می‌شوند. به‌عنوان مثال، امروزه جامعه اروپا هریک از دولت‌ها تلاش می‌کنند این تصور را به شهروندان منتقل بکنند که توانسته‌اند جریان مهاجرت را مدیریت بکنند (خادر و وندن^۶، ۲۰۱۰). درحالی‌که در واقع موضوع مهاجرت نه یک موضوع

1. Smith
2. Sheffer
3. Stares
4. Collier
5. Adamson
6. Khader & Wenden

ملی، بلکه مسئله‌ای جمعی است.

۴. پیامدهای امنیتی تغییرات اقلیمی

تغییرات اقلیمی به صورت‌های متکثر بر امنیت بین‌المللی تأثیرگذار است. به‌عنوان مثال، سه پیامد مهم امنیتی گرمایش زمین که عموماً مورد اشاره قرار می‌گیرد، عبارتند از: کاهش امنیت منابع؛ بالا آمدن سطح دریاها و اقیانوس‌ها و تشدید بلایای طبیعی (آ پی سی سی، ۲۰۰۷). گرمایش زمین باعث کاهش بارندگی در بسیاری از مناطق شده است و همچنین یخچال‌های قطبی را هم تحریک کرده است (مورتون^۱، ۲۰۱۱). نتیجه ثانوی گرمایش زمین بالا آمدن سطح آب دریاها و اقیانوس‌هاست. این افزایش الزاماً همبسته نیست، اما افزایش تعداد سوانح طبیعی به‌عنوان تأثیر طبیعت بیش از همه مرتبط با ظرفیت جوامع برای مقابله با آنهاست (بوهاگ^۲ و همکاران، ۲۰۱۰). ارتباط بلایای طبیعی با منشأ گرمایش زمین به موضوع امنیت بین‌المللی را می‌توان در تأثیر این بلایا بر توسعه کشمکش‌ها دانست. «نظریه کشمکش زیست‌محیطی^۳»، خصوصاً بر نقش محیط‌زیست به‌عنوان متغیری مستقل بر کشمکش‌های خشونت‌بار متمرکز است (فلوید^۴، ۲۰۰۸). این نظریه اساساً مرتبط با کشمکش‌های فراملی است تا انواع درون ملی آن؛ خواه به شکل کمی (دایل و گلدیتچ^۵، ۲۰۱۸) یا کیفی (پلوسو و واتس^۶، ۲۰۰۱) درصدد این نتیجه‌گیری است که تغییرات زیست‌محیطی دلیلی متفاوت برای جنگ بین کشورهاست (بارنت^۷، ۲۰۱۰).

برخی استدلال کرده‌اند که کشاندن موضوعات زیست‌محیطی به حوزه امنیت، ماهیتاً غیرسازنده است؛ چراکه این موضوعات اغلب در سیاست‌های سطح پائین بهتر پیگیری می‌شوند (ترترایس^۸، ۲۰۱۱؛ لوی^۹، ۱۹۹۵). دیگران مفهوم امنیت زیست‌محیطی را نقد می‌کنند که بیشتر متمرکز بر حفظ امنیت حاکمیت و مشروعیت نهادهای امنیتی آن است تا حل واقعی معضل

1. Morton
2. Buhaug
3. environmental conflict thesis
4. Floyd
5. Diehl & Gleditsch
6. Peluso & Watts
7. Barnett
8. Tertrais
9. Levy

زیست محیطی (بارنت، ۲۰۱۰).

به طور خلاصه، روند کلان «تغییرات اقلیمی»، در حالت بدبینانه، تا سال ۲۰۲۵ میلادی، به بروز جنگ بر سر آب بین کشورها منجر می شود. همچنین، این روند کلان، روندهای خرد جابه جایی توده ای جمعیت، تأثیر مضاعف بر جوامع کشاورزی، حاشیه نشینی مهارنشده و تنازع درون کشورها را در پی خواهد داشت. این وضعیت خصوصاً برای کشورهایی با قابلیت کم تر انطباق، مؤثرتر خواهد بود. انطباق با فناوری های جدید و شرایط آب و هوایی دو مزیت نسبی کشورها برای مقابله با بحران های تغییرات اقلیمی است.

۵. تغییرات جمعیتی

موضوعات امنیتی روندهای تغییرات جمعیتی در جهان، در سه حوزه رشد و رکود؛ تغییر نسبت ها (پیرشدن یا جوان شدن جوامع) و تغییر نسبت های مکانی (شهرنشینی در برابر روستاییان) قابل پیگیری است. در حالی که این سه موضوع برای برخی کشورها، تهدید محسوب می شود، برای کشورهای دیگر، در همان زمان مزیت و فرصت به حساب می آید. در ادامه ماهیت امنیتی این سه حوزه را به صورت مجزا مورد بحث قرار می دهیم.

رشد و رکود جمعیت

در سال ۲۰۲۵ میلادی، تنوع سنی جمعیت کشورها، بیش از گذشته متنوع خواهد شد و شکاف بین حوزه های جمعیتی جوان و پیر گسترده تر خواهد شد. پیرترین کشورها که نسبت جمعیت جوان زیر ۳۰ سال آنها، به کم تر از یک سوم خواهد رسید، کمربندی را در لبه شمالی نقشه جهان ایجاد خواهند کرد. در مقابل، جوان ترین کشورها که جمعیت زیر ۳۰ سال آنها ۶۰ درصد یا بیشتر از کل جمعیت کشور خواهد بود، احتمالاً در صحرای افریقا متمرکز هستند.

تغییر نسبت های جمعیت

مسئله بغرنج دیگر در خصوص جمعیت، پیرشدن جمعیت است. در حال حاضر، نزدیک به هفت دهم جمعیت در کشورهای توسعه یافته در سن بین ۱۵ تا ۶۴ سال است. این آمار در هیچ دوره تاریخی دیگری اتفاق نیفتاده است. دلیل اصلی این رخداد، پائین آمدن شدید نرخ تولد در این جوامع است. سرعت بالای اقتصادی در سال ۲۰۲۵ میلادی برای کشورهایی رخ خواهد داد

که اکنون دارای جمعیت جوان بالا هستند، اما به زودی به کشورهای دارای بیشترین نسبت جمعیت در سن کار تغییر می‌کنند. کارشناسان استدلال می‌کنند که این ضربه جمعیت‌شناختی زمانی بیشترین سود خود را نشان خواهد داد که این کشورها، بتوانند نیروی کار آموزش‌دیده تربیت بکنند و محیط‌هایی دوستانه برای کسب و کار را فراهم کرده باشند. بالاترین ظرفیت‌ها برای ترکیه، لبنان، ایران و کشورهای شمال آفریقا مانند موروکو، الجزایر و تونس و همچنین کشورهای کلمبیا، کاستاریکا، شیلی، ویتنام، اندونزی و مالزی است. جمعیت جوان فعلی در شمال غربی آفریقا، ترکیه، لبنان و ایران سپس ناگهان افت خواهد کرد، اما در غزه، عراق، یمن، عربستان سعودی، افغانستان و پاکستان این وضعیت تا سال ۲۰۲۵ استمرار دارد.

تغییرات مکانی جمعیت

مهاجرت خالص جمعیت از مناطق روستایی به مناطق شهری و از کشورهای فقیر به کشورهای غنی‌تر همچنان تا سال ۲۰۲۵ روند صعودی خود را حفظ خواهد کرد و به عمیق‌تر شدن شکاف اقتصادی و امنیت فیزیکی بین مناطق دوگانه خواهد انجامید. در سال ۲۰۲۵ میلادی، سرمایه انسانی مهاجرت بین‌المللی و تأثیرات انتقال فناوری اغلب کشورهای آسیایی و آمریکای لاتین را منتفع خواهد ساخت. اگرچه مهاجرت به خارج متخصصین همچنان به ناپایداری اقتصادی و فقر بیشتر کشورهای آفریقایی و بخشی از جنوب غرب آسیا آسیب خواهد زد، اما احتمالاً بازگشت بسیاری از جمعیت قبلاً مهاجرت کرده آمریکای لاتین و آسیایی از آمریکا و اروپا قابلیت رقابتی کشورهایایی مثل چین، برزیل، هند و مکزیک را افزایش خواهد داد.

۶. امنیت در فضای مجازی

می‌توان توجه ملی و بین‌المللی به حوزه امنیت سایبری را محصول دو توسعه اخیر دانست: از یک سو، امنیت سایبری به «انقلاب اطلاعات» متصل شده که در مورد «تکامل و انتشار فناوری‌های اطلاعاتی و ارتباطاتی در تمامی جنبه‌های زندگی و یکپارچگی این فناوری‌ها در درون یک نظام چندرسانه‌ای ارتباطات» است. از سوی دیگر، ظهور تهدیدهای سایبری می‌تواند به‌عنوان «مولود جهت‌یابی دوباره خط‌مشی‌های امنیتی که پس از پایان جنگ اتفاق افتاد»، دیده

شود (آی تی یو، ۲۰۰۵).

روند کلان «امنیت در فضای مجازی»، نشان‌دهنده چند رخداد ویژه در سال ۲۰۲۵ میلادی است. تا این سال، تأمین امنیت فضای مجازی، عملاً از دست دولت‌ها خارج می‌شود و سازمان‌های تأمین‌کننده زیرساخت‌های شبکه و ذخیره داده، متولی تأمین امنیت فضای مجازی خواهند بود. چالش سایبرتروریسم و هکتیویست‌ها، مهم‌ترین مسائل جهان ۲۰۲۵ خواهد بود. به علاوه، اهمیت اقتصادی داده‌ها، نبردهای آینده را در حوزه مالکیت داده شکل خواهد داد. یک تنازع بالقوه دیگر، در حوزه حق نظارت دولت‌ها و سازمان‌های بزرگ مجازی بر داده‌های شهروندان و دسترسی به حوزه خصوصی آنان است.

۷. انتقال قدرت از دولت به افراد (فردیت‌محوری قدرت)

برای اولین بار در جهان، اکثریت جمعیت جهانی در فقر مطلق نخواهند بود. طبقه متوسط مهم‌ترین بخش اقتصادی و اجتماعی جهان آینده در سال ۲۰۲۵ را بین اکثر کشورهای جهان شکل خواهد داد. این اتفاق موجب انفجار در فناوری‌های ارتباطی و تولیدی جهان خواهد شد. از یک سو ظرفیت بالایی در ابتکارات فردی به‌عنوان موضوعی اساسی در مواجهه با چالش‌های جهانی در حال شکل‌گیری است و از سوی دیگر در این انتقال خاص، افراد و گروه‌های کوچک دسترسی بیشتری به فناوری‌های کشنده و مخرب (به‌خصوص قابلیت راهبری اعصاب، ابزارهای اینترنتی و سلاح‌های بیوتروریسم) خواهند داشت که افراد را قادر به ایجاد خشونت‌های بزرگ دامنه می‌کند؛ قابلیت‌هایی که قبلاً در انحصار دولت‌ها بوده است.

۸. پراکندگی قدرت‌های ملی: جهان چندقطبی

پراکندگی قدرت بین کشورها تأثیر مهمی تا سال ۲۰۲۵ خواهد داشت. در زمینه قدرت جهانی، آسیا بر شمال آمریکا و اروپا پیشی می‌گیرد. این قدرت‌یابی مبتنی بر پیش‌افتادن در شاخص‌های اقتصادی از جمله سرعت رشد تولید ناخالص داخلی است که از اکنون، در کشورهای صنعتی در حال نزول و در کشورهای آسیایی در حال افزایش شدید است. اندازه جمعیت، توسعه نیروی نظامی و سرمایه‌گذاری در فناوری از جمله دیگر عوامل پراکنده‌شدن قدرت است. براساس

تغییرات قدرت ملی، نقش کشورها با تغییر قدرتشان متغیر می‌شود و قدرت برتر، خواهان نقش عمده در سیستم خواهد بود. مهم‌ترین بازیگران چرخش قدرت در جهان را چهار کشور امریکا، چین، روسیه و هند تشکیل می‌دهند. این پیش‌بینی براساس دو دسته شاخص‌های اقتصادی و بودجه دفاعی حاصل شده است (بانک جهانی، ۲۰۱۵).

۹. تأثیر فناوری‌های جدید

روند کلان «تأثیر فناوری‌های جدید بر امنیت»، مشخصاً چهار حوزه فناوری را برای سال ۲۰۲۵ به‌عنوان مؤثرترین فناوری‌ها بر امنیت مورد بحث قرار می‌دهد. فناوری اطلاعات با ورود به عصر داده بزرگ، فناوری‌های اتوماسیون و تولیدی جدید با تأثیر ویژه آن بر کاهش نیاز به نیروی کار از یک سو و غیرتخصصی کردن نیروی کار از سوی دیگر، فناوری‌های امنیتی و منابع حیاتی شامل فناوری‌های محصولات کشاورزی ژنتیکی و کشاورزی سالم، فناوری‌های آبیاری، انرژی خورشیدی، سوخت‌های پیشرفته زیست‌مبنا، استخراج نفت و گاز طبیعی حاصل از شکست ریزاندام‌ها و بالاخره، فناوری‌های جدید حوزه سلامت، به‌دلیل پوشش دادن تقاضاهای جهان در حال پیرسنی، مهم‌ترین روندهای آینده حوزه امنیت وابسته به فناوری جهان را شکل می‌دهند.

۱۰. مولفه‌های جدید هویت انسانی

تا سال ۲۰۲۵ میلادی، نسبت به امروز، افراد کم‌تری خود را با کشور محل تولد یا محل سکونت خود معرفی خواهند کرد. در کشورهای در حال توسعه، به‌طور روزافزون افرادی که بیشتر خود را براساس تعلقات قومی یا دیگر مؤلفه‌های هویتی معرفی می‌کنند، بیشتر شده‌اند. در گسترده جهان، کشور، مفهومی است که هر ساله، پیوند خود با افراد را بیشتر از دست می‌دهد. این وضعیت، به‌دلیل تحرک جغرافیایی افراد، اطلاعات و ایده‌ها در خارج از مرزهای ملی است. همان‌طور که افراد وابستگی و اتصال کم‌تری به ملیت احساس می‌کنند، این احتمال هست که در پشتیبانی از آن نیز تضعیف شوند. این وضعیت برای شهروندان کشورهایی که رژیم‌های متمرکز و خودرأی دارند، وضعیت دیگری دارد. در این نوع از رژیم‌ها، همبستگی ملی بالاتر است. مشارکت سیاسی در دموکراسی‌های بلوغ‌یافته، هر روزه کم‌تر می‌شود که در نتیجه به چالشی

اساسی برای مشروعیت حاکمیت‌ها تبدیل شده است (کوپر^۱، ۲۰۰۴).

۱۱. ابعاد جدید امنیت جهانی انرژی

روند کلان «ابعاد جدید امنیت جهانی انرژی» نشان می‌دهد، امنیت انرژی سال ۲۰۲۵ جهان، بیش از امروز در مخاطره گروه‌های تروریستی، دزدان و قدرتمندان فاسد بانفوذ در نظام‌های اقتصادی کشورها خواهد بود. این تهدیدات امنیتی ممکن است به دخالت غیرمستقیم یا مستقیم (نظامی) کشورهای قدرتمند با بهانه مهار ناامنی اقتصادی در حوزه انرژی جهانی در کشورهای صادرکننده انرژی منجر شود. اعتقاد بر این است که مجموعه روندهای کلان فوق، با تأثیر مستقیم یا غیرمستقیمی که بر امنیت جهانی به‌جای می‌گذارند، محورهای تمرکز مطالعات و برنامه‌ریزی امنیت برای سال ۲۰۲۵ میلادی را شکل می‌دهند. این محورها، به‌طور ضمنی نشان می‌دهند امنیت جهان در سال ۲۰۲۵ میلادی، صرفاً متأثر از حوزه‌های سیاسی و نظامی نیست، بلکه ریشه‌های آن را می‌توان در سایر حوزه‌های راهبردی در الگوهای برنامه‌ریزی راهبردی استییر و پستل یافت. از این رو، اهمیت متوازن به همه حوزه‌های مؤثر بر امنیت جهان، در کنار ابعاد سیاسی و نظامی مبتنی بر منطق پیچیده، درهم تنیده و چندبعدی موضوع و سوژه امنیت در جهان ۲۰۲۵ است.

بخش دوم: موقعیت ایران در کلان‌روندهای امنیتی جهان سال ۲۰۲۵ میلادی

در تحلیل روندهای جهانی امنیت در سطح ملی، تلاش شده است حتی‌الامکان از آمارهای رسمی بهره گرفته شود. با این حال، مواردی وجود دارد که درخصوص آنها آمار مشخصی وجود ندارد. در این گونه موارد، با اتکا به اسناد موجود و صرفاً با توجه به واقعیات و فکت‌ها، نسبت به روندسنجی اقدام شده است و تلاش این بوده است از اظهارات گمانه‌ای و مبتنی بر تصور خودداری شود. درخصوص آمارهای ارائه‌شده، منابع در پانویس درج شده است.

۱. قابلیت‌های دفاعی ایران

مرور کلی روندهای کلان درمورد کشور ایران، نشان می‌دهد در روند کلان «قابلیت دفاعی»، از سه زیرمجموعه اصلی شامل «بودجه دفاعی ایران»، «تحقیق و توسعه فناوری دفاعی» و

1. Cooper

«ناپایداری اجتماعی و سیاسی»، کشور ایران تنها در حوزه تحقیق و توسعه فناوری دفاعی چشم‌انداز امیدوارکننده‌ای نشان می‌دهد. رشد منفی بودجه دفاعی کشور (۳۰- درصد) طی بازه ده‌ساله اخیر، زنگ خطر جدی برای امنیت ملی کشور است. اگر این رشد منفی را در مقایسه با کشورهای متخاصم که عموماً رشد مثبت قابل توجه یا حداقل رشد صفر دارند، در نظر بگیریم، این وضعیت نشان‌دهنده افزایش سریع شکاف بودجه دفاعی کشور با بودجه دفاعی کشورهایمانند فلسطین اشغالی است که شاخص معتبری برای نشان‌دادن کاهش توان دفاعی نسبی کشور خواهد بود. همچنین، وضعیت ایران در مهار ناپایداری اجتماعی و سیاسی به‌عنوان یکی از مهم‌ترین تاکتیک‌های دفاعی جهان آینده، چشم‌انداز مطلوبی نشان نمی‌دهد. پایگاه اصلی این محور، دیپلماسی عمومی و ابزارهای اصلی آن رسانه‌ها و خصوصاً فضای مجازی است. با توجه به روند کنونی در کشور، به نظر نمی‌رسد جمهوری اسلامی ایران تا سال ۲۰۲۵ میلادی قادر به هنجارسازی نگرش دفاعی در حوزه رسانه یا فضای مجازی باشد. درعین حال، تحقیق و توسعه فناوری دفاعی، وضعیت مطلوب ایران در چشم‌انداز ۲۰۲۵ را نسبت به وضعیت جهانی اثبات می‌کند. بومی‌بودن فناوری‌ها، مزیت نسبی اصلی جمهوری اسلامی ایران در این حوزه است (SIPRI Fact Sheet: April 2016).

۲. تروریسم بین‌المللی

در روند کلان «تروریسم بین‌المللی»، قابلیت‌های جمهوری اسلامی در مهار تروریسم در درون مرزهای خود روند مثبتی نشان می‌دهد. با این حال، تشریح شد که به دلیل تغییر ماهیت تروریسم از وضعیتی دولتی به ماهیتی بین‌المللی، آسیب‌های موجود در رویکرد سنتی به نهادهای اطلاعاتی و ضداطلاعاتی در ایران، مخاطراتی را برای آینده ایجاد می‌کند.

۳. مهاجرت و تأثیر آن بر امنیت ملی

در روند «مهاجرت و تأثیرات امنیتی»، مشخص شد که تا سال ۲۰۲۵، مهاجرت به داخل نمی‌تواند به ایجاد دایاسپوراهای فرهنگی و ملی منجر بشود و بنابراین، خطر بالقوه کوتاه‌مدت یا میان‌مدت احساس نمی‌شود. با این حال، نشانه‌های اولیه‌ای از شکل‌گیری بلندمدت دایاسپورا در برخی شهرهای مقدس ایران قابل ذکر است. اما در مقابل، در زمینه مهاجرت به خارج، زنگ خطر

جدی در حوزه امنیت اقتصادی برای ایران به صدا در آمده است. مهاجرت نیروی انسانی جوان که درصد قابل توجهی از آن تحصیلات دانشگاهی دارند، علاوه بر انتقال سرمایه فرهنگی و اقتصادی به خارج، همچنین با تغییر نسبت‌های جمعیتی به تسریع پیرشدن جمعیت کشور دامن می‌زند (برگرفته از آمارهای مؤسسه بانک جهانی و گزارش ۲۰۱۵ سازمان توسعه اقتصادی اروپا).

۴. تغییرات اقلیمی در ایران

در زمینه روند «تغییرات اقلیمی»، تأثیرات مستقیم امنیتی موردانتظار، آن‌گونه که در نظریه‌های اجتماعی و سیاسی مطرح است، در ایران مشاهده نمی‌شود. به‌علاوه، از مجموع محورهای تغییرات اقلیمی در ایران مشخص می‌شود، علی‌رغم تلاش دولت‌ها برای پنهان نگاه داشتن فقدان مدیریت منابع، مسئله اصلی ایران نه کاهش بارندگی، بلکه عدم توانایی کشور در مهار منابع آبی است. همچنین، آلودگی هوا به ریزگردها (که مجدداً مسئله‌ای مربوط به فقدان قابلیت مدیریت منابع آبی کشور است) و جنگل‌زدایی دو روند مهم و خطرناک آینده در حوزه تغییرات اقلیمی هستند (براساس گزارش‌های پنل بین‌دولتی تغییرات اقلیم^۱، پورتال دانش تغییر اقلیم بانک جهانی^۲ و دفتر طرح ملی تغییر آب‌وهوای ایران).

۵. روند جمعیت در ایران

در زمینه روند «تغییرات جمعیتی»، پیش‌بینی قاطع وجود دارد که ایران سال ۲۰۲۵ میلادی، جهش دوم جمعیتی خود را در شکل تحذب بازتابی در محدوده سنی اشتغال، تجربه خواهد کرد. باین‌حال، این تحذب، به‌دلیل برخورداری از وضعیت تولد در خانواده‌های احتمالاً تک‌فرزند، دارا بودن تحصیلات عالی و رفاه نسبی بالاتر از تحذب گذشته، سطح استاندارد و نیاز بالاتری را طلب می‌کند که جامعه ایران قادر به تأمین آن نخواهد بود. در این شرایط، تقویت مهاجرت به خارج براساس مزیت نسبی کشورهای هدف، پیش‌بینی می‌شود.

۶. امنیت در فضای مجازی

در زمینه روند «امنیت در فضای مجازی»، دو مخاطره جدی برای کشور در سال ۲۰۲۵

1. Intergovernmental Panel on Climate Change (IPCC)
2. The Climate Change Knowledge Portal

پیش‌بینی می‌شود. مخاطره نخست راجع به وضعیت شهروندان در معرض سوءاستفاده داخلی و بین‌المللی است که به فقدان پشتیبانی امنیت اطلاعات در فضای مجازی راجع است. فقدان طراحی نهادهای ضروری برای توسعه امنیت فضای مجازی، فقدان قوانین لازم برای پشتیبانی از امنیت و فقدان مسئولیت‌پذیری نهادهای دولتی در این زمینه (به دلیل هزینه‌بر بودن پشتیبانی امنیتی) شرایط سال ۲۰۲۵ میلادی برای ایران، بسیار بغرنج خواهد بود. همان‌طور که در سال ۲۰۱۶ میلادی شاهد بودیم، اقدامات تخریبی در حوزه امنیت فضای مجازی، نسبت به سال‌های گذشته با یک شدت و گستردگی چشمگیرتری انجام شد و نفوذ به اطلاعات، از وضعیتی فردی یا نهادی، به سمت وضعیتی دولتی حرکت کرد. همچنین، مسئله دیگر که به اندازه مسئله نخست اهمیت دارد، دسترسی غیراصولی و بدون نظارت دولت به داده عمومی است. این وضعیت، علاوه بر مخاطرات بسیار در زمینه امنیت ملی، همچنین نوعی بی‌پناهی شهروندان در حفظ حریم خصوصی و اطلاعات شخصی را نشان می‌دهد که یقیناً استمرار آن به نارضایتی عمومی و واکنش‌های پیش‌بینی‌نشده منجر می‌شود.

بعد دیگر روند امنیت در فضای مجازی، راجع به ضربه به امنیت ملی از خلال فضای مجازی است. این وضعیت را باید در دو حالت نفوذ به حوزه‌های راهبردی جمهوری اسلامی از خلال فضای مجازی از یک سو و جهت‌دهی به افکار عمومی از طریق محتوا و فرایندهای فضای مجازی از سوی دیگر تلقی کرد. در هر دو حوزه فوق‌الذکر، راهبرد عملی مهار و کنترل نظام‌مند تاکنون تعریف نشده است و با توجه به سرعت تحول و به‌روزرسانی برنامه‌های نفوذ، سردرگمی کشور در این زمینه چشم‌انداز امیدوارکننده‌ای را برای سال ۲۰۲۵ میلادی نشان نمی‌دهد (برگرفته از گزارش‌های واحد اطلاعات فناوری^۱ (۲۰۱۵)، مرکز ماهر).

۷. فردیت محوری قدرت در ایران

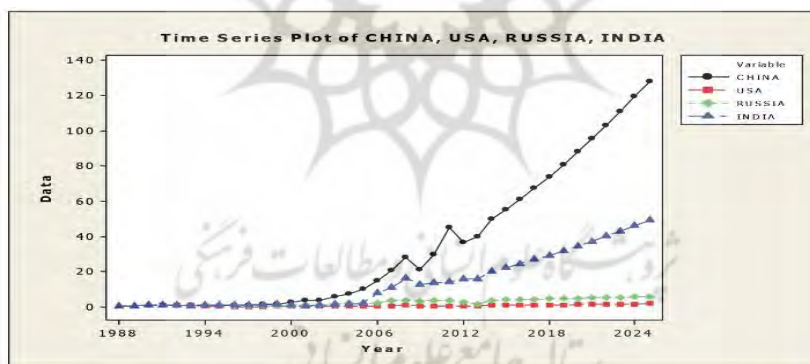
در زمینه روند «فردیت محوری قدرت در ایران»، نشان داده شد علاوه بر توسعه سریع این روند در کشور، یک وضعیت افزوده دیگر نیز در این حوزه در کشور مشاهده می‌شود و آن

1. http://www.itu.int/dms_pub/itu-d/opb/str/D-STR-SECU-2015-PDF-E.pdf

توسعه فساد اقتصادی و اخلاقی از طریق قدرت فردی شده است. بنابراین، ادامه روند کنونی توسعه قدرت فردی در کشور، چشم انداز سال ۲۰۲۵ میلادی در ایران را نهادینگی شبکه فساد اقتصادی و اخلاقی مبتنی بر هسته های قدرت فردی و استیلای این شبکه بر حاکمیت و اقتصاد کشور پیش بینی می کند.

۸. جهان چندقطبی و جایگاه ایران

کشور جمهوری اسلامی ایران، همواره نقشی انتقادی در برابر نظام های قطبی شده بین المللی داشته است و بنابراین در مقابل، کشور امریکا به عنوان حوزه قدرت مسلط تلاش کرده است با تحریم اقتصادی و تسلیحاتی، ایجاد اتحادهای منطقه ای، حمایت از گروه های مخالف، معرفی ایران به عنوان کشور حامی تروریسم و ناقض حقوق بشر و در نهایت با تهدید به حمله نظامی، امنیت کشور را مخدوش سازد. ایران در واکنش به شرایط، روابط اقتصادی خود با کشورهای گروه بریکس را افزایش داد. بین این گروه از کشورها، چین سهم عمده ای در صادرات و واردات ایران را برعهده گرفت و همین موضوع باعث تحکیم روابط و ایجاد نوعی سنت اقتصادی برای ایران شد.

شکل ۴. پیش بینی روند تجاری ایران با چهار هسته قدرت جهانی (داده ها از دیتابیس سازمان ملل متحد گرفته شده است)

۹. هویت‌های نوظهور در ایران

در زمینه روند «هویت‌های نوظهور در ایران»، ضمن نشان‌دادن جنبه‌هایی از هویت نوظهور، متذکر شدیم که نه ابرازات این هویت جدید، بلکه جهت و سازوکار پشتیبانی از این هویت محل تأمل است. در حال، مصرف‌محوری، معناگریزی و عاری‌شدن از اصول، ارزش‌ها و هنجارهای اجتماعی، چشم‌انداز نامطلوب تسلط هنجارهای جدید هویت نوظهور را در کشور برای سال ۲۰۲۵ میلادی نوید می‌دهد.

۱۰. تأمین امنیت تولید و عرضه انرژی در ایران

در زمینه روند «تأمین امنیت تولید و عرضه انرژی در ایران»، تغییرات محسوس در اقتصاد انرژی تا سال ۲۰۲۵ میلادی رخ نخواهد داد. این پیش‌بینی به معنای ابقای اهمیت انرژی‌های فسیلی در این بازه زمانی است. این وضعیت، توسعه قابلیت‌های امنیتی کشور و طراحی راهبردهای متناسب با تهدیدات امنیتی جدید را طلب می‌کند. محدوده عمل این راهبرد جدید امنیتی، فراتر از مرزهای ملی است و به همین دلیل، ناگزیر از دنبال کردن راهبردهای همکاری منطقه‌ای برای مهار آسیب‌های موردانتظار است. همان‌طور که امنیت جهانی امروز صرفاً متأثر از حوزه‌های نظامی و سیاسی نیست، روندهای امنیتی در ایران نیز نشان می‌دهد در چشم‌انداز ۲۰۲۵ میلادی، امنیت کشور ایران به یک اندازه تحت تأثیر حوزه‌های سیاسی، فرهنگی، اقتصادی، فناوری و زیست‌محیطی خواهد بود. این تأثیرات در زمان حال هم قابل مشاهده است و از آنجا که روندهای مذکور بلندمدت یا میان‌مدت هستند، موقعیت این روندها برای حدود ۱۰ سال آینده قابل پیش‌بینی است.

پژوهشگاه علوم انسانی و مطالعات فرهنگی
پرتال جامع علوم انسانی

پیشینه پژوهش

جدول ۲. پیشینه تحقیق

نویسندگان (سال پژوهش) / روش استفاده شده	اهداف و یا سؤالات اصلی	مهم ترین یافته ها
پینکر (۲۰۱۱) / تحلیل محتوا	خشونت در تاریخ بشریت چه سیری دارد؟	بخش سطح نبردهای آینده: در سیر تاریخی بشریت در آینده این پیش بینی می شود که خشونت کاهش خواهد یافت.
لوتز و لوتز (۲۰۰۸) / تحلیل محتوا	تروریسم جهانی در حال حاضر چگونه پیش می رود؟	بخش تروریسم بین المللی: با بررسی تروریسم جهانی احتمال می رود خشونت تروریستی افزایش یابد.
هایسبرگ (۲۰۰۱) / تحلیل محتوا	بررسی ماورایی تروریسم جهانی	بخش تروریسم بین المللی: ۱۱ سپتامبر را در تحول ضربه تروریسم به بافت شهری مؤثر دانسته و نقطه آغازی در تروریسم بین المللی بود.
فریدمن، ۲۰۰۲ / تحلیل محتوا	بررسی ماورایی تروریسم جهانی	بخش تروریسم بین المللی: ۱۱ سپتامبر را در تحول ضربه تروریسم به بافت شهری مؤثر دانسته و نقطه آغازی در تروریسم بین المللی بود.
بلوم (۲۰۰۵) / اسناد و تحلیل محتوا	جذابیت های تروریسم خودکشی	بخش تروریسم بین المللی: در آینده پیش بینی می شود حملات انتحاری به شدت در حال افزایش باشد و تروریسم بین المللی را تحت تأثیر قرار دهد.
پیپ، ۲۰۰۵ / کتاب	منطق راهبردی تروریسم خودکشی	بخش تروریسم بین المللی: در آینده پیش بینی می شود حملات انتحاری به شدت در حال افزایش باشد و تروریسم بین المللی را تحت تأثیر قرار دهد.
سدربرگ (۲۰۰۳) / دلفی	چالش ها و مشکلات تروریسم جهانی	بخش تروریسم بین المللی: رویکردهای مقابله با تروریسم در آینده پرداخته است.
رادلف، (۲۰۰۳) / تحلیل محتوا و معادلات ساختاری	تأثیر مهاجرت خارجی بر امنیت	بخش مهاجرت بین المللی: مهارت خارجی بر حاکمیت می تواند مؤثر باشد و قدرت حاکمیت را تحت تأثیر قرار دهد این تأثیر می تواند از طریق علم و اقتصاد و ... باشد.
شفر (۲۰۰۹) / تحلیل محتوا	سیاست سیاستمداران در خارج کشور چیست؟	بخش مهاجرت بین المللی: یکی از عواملی که باعث افزایش مهاجرت دانسته شد، کوچک شدن کشور از جنبه جمعیتی و نسلی بود.
اسمیت (۲۰۰۰) / تحلیل محتوا	قدرت گروه های قومی در ساخت سیاست خارجی امریکا	بخش مهاجرت بین المللی: یکی از عواملی که باعث افزایش مهاجرت دانسته شد کوچک شدن کشور از جنبه جمعیتی و نسلی بود.
مرتون (۲۰۱۱) / تحلیل محتوا و معادلات ساختاری	تأثیر تغییرات آب و هوا بر امنیت	بخش تغییرات اقلیمی: گرمایش زمین و عواقب ناشی از آن می تواند عامل بزرگ امنیتی آینده جهان باشد و بحران های بزرگی را عامل شود.
کوپر (۲۰۰۴) / تحلیل محتوا و دلفی	نظم و هرج و مرج در قرن بیست و یکم	بخش هویت انسانی: وابستگی افراد به هویتشان کم تر شده است. البته در کشورهای متمرکز و خودرأی عکس است.

نوآوری این پژوهش اولاً در این است که در کشور ایران سیاست‌ها و راهبردهای مقابله با تهدیدات امنیتی آینده کار نشده است. دوماً پیشینه تحقیق‌های انجام‌شده بیشتر در یک حوزه انجام شده بود و در این پژوهش با بررسی روندی این تحقیقات، محقق درصدد بررسی کامل و جامع کلان روندهای امنیتی جهان و موقعیت کشور در این کلان‌روندهاست.

روش‌شناسی پژوهش

نوع تحقیق از بین بنیادی، توسعه‌ای و کاربردی، تحقیق کاربردی می‌باشد. راهبرد کلی تحقیق تلفیقی بوده و با روش‌های آینده‌پژوهی، براساس روش روندپژوهی و مطالعه تطبیقی انجام گرفته است. درنهایت برای ارائه سیاست‌ها و راهبردهای عملیاتی متناسب برای مهار روندها با رویکرد هنجاری و روش پس‌نگر^۱ و پانل خبرگان استفاده شده است. روش گردآوری داده‌ها کتابخانه‌ای و پرسشنامه، پانل خبرگان بوده است. بعد از روش روندپژوهی و مطالعه تطبیقی با استفاده از روش پس‌نگری یافته‌های تحقیق تهیه شدند. جامعه پژوهش خبرگان دانشگاهی، امنیتی، محققانی که بیش از دو مقاله علمی - پژوهشی مرتبط داشتند و همچنین اسناد معتبر بودند. برای نمونه‌گیری هم از روش گلوله‌برفی استفاده شده است. روایی به‌وسیله خبرگان مورد تأیید قرار گرفته و پایایی نیز با محاسبه آلفای کرونباخ به میزان ۰/۸ نیز تأیید شد.

ابتدا با روش تحلیل محتوا به استخراج کلان‌روندهای امنیتی جهان پرداخته و ۱۱ کلان‌روند تدوین شدند سپس با روش پس‌نگر و پانل خبرگان، سیاست‌ها و راهبردهای مقابله با تهدیدات امنیتی نگارش می‌شود. درادامه تعریف عملیاتی تحقیق ارائه می‌شود.

امنیت: مفهوم امنیت فی‌نفسه در کاربرد عامی که در روابط بین‌الملل و دیگر رشته‌ها دارد و به‌نظر می‌رسد که به‌عنوان یک مفهوم سازمان‌یافته محوری ازسوی سیاست‌مداران و محققان مورد پذیرش قرار گرفته باشد، با ادبیات شدید نامنسجمی روبه‌روست. بوزان استدلال می‌کند که بخش وسیع و موفق مطالعات موجود در بخش تجری به مسادل و موضوعات امنیت ملی معاصر مربوط

می‌شود. بیشتر این آثار از گرایش مطالعات راهبردی استخراج شده است. به همین دلیل، امنیت بر محوریت هنجاری تمرکز یافت. فصل مشترک سیاست‌های خارجی، اقتصادی و نظامی کشورها، در حوزه‌های متغیر یا موردمنازعه و ساختار عام روابطی که آنها به وجود می‌آورند، برای تحصیل امنیت ملی یا بین‌المللی، همه در اصطلاح «آرمان‌ها» تجزیه و تحلیل شده‌اند. به‌رحال تا ظهور نگرانی‌های اقتصادی و محیطی در خلال دهه ۱۹۷۰، مفهوم امنیت به‌ندرت به‌غیر از پالیسی (سیاست) منافع بازیگران خاصی اشاره می‌کرد و تا اواخر دهه ۱۹۸۰ در مباحث امنیت محوریت بعد نظامی هنوز مورد تأکید بود (میرعرب، ۱۳۷۹).

آینده پژوهی: دربرگیرنده فرایند مطالعه و بررسی آینده‌های محتمل منطبق با روش‌های علمی است. این فرایند مراحل مهمی را شامل می‌شود که عبارتند از: شناخت تغییر، نقد و ارزیابی آن، ترسیم آینده‌های متعدد و محتمل، ترسیم آینده مطلوب و بالاخره برنامه‌ریزی و تعیین راهبردهای نیل به آینده محتمل و مطلوب (اسلاتر^۱، ۱۳۸۵).

یافته‌های پژوهش

با تدوین کلان‌روندها در بخش ادبیات پژوهش و با روش پس‌نگری مجموعه چشم‌انداز مطلوب ج.ا.ا. در حوزه روندهای امنیتی جهان در افق ۲۰۲۵ تدوین و ارائه شده است. سپس، باتوجه به گزاره چشم‌انداز، اهداف کلان چهارگانه تدوین شده است. این اهداف، جامعیت نگاه به امنیت و زیرحوزه‌های بخشی یا تخصصی آن را نشان می‌دهد.

در بخش اول به جواب سؤال فرعی که "پیشینه کلان‌روندهای امنیتی جهان چه می‌باشد؟" پرداخته می‌شود و چون به‌طور مفصل در قسمت ادبیات پژوهش توضیحات مربوط به کلان‌روندها آورده شده است. در این قسمت تنها به آوردن عناوین این کلان‌روندها بسنده می‌شود: ۱. قابلیت‌های دفاعی و ماهیت جنگ‌های نظامی آینده؛ ۲. تروریسم بین‌المللی؛ ۳. مهاجرت بین‌المللی؛ ۴. پیامدهای امنیتی تغییرات اقلیمی؛ ۵. تغییرات جمعیتی؛ ۶. امنیت در فضای مجازی؛

۷. انتقال قدرت از دولت به افراد (فردیت محوری قدرت)؛ ۸. پراکندگی قدرت های ملی: جهان چندقطبی؛ ۹. تأثیر فناوری های جدید؛ ۱۰. مؤلفه های جدید هویت انسانی؛ ۱۱. ابعاد جدید امنیت جهانی انرژی.

سپس، در جواب سؤال اصلی پژوهش، یک مجموعه ۹ موردی از الزامات تحقق سیاست ها و راهبردهای امنیتی ارائه شده است که حاوی نگرش ها و رویکردهای و همچنین اقدامات ضروری تضمین کننده تحقق سیاست هاست و به علاوه، رویکرد خاص در سیاست گذاری و طراحی راهبرد امنیتی را نیز شامل شده است.

اهداف کلان

۱. تضمین امنیت همه جانبه در کشور؛
۲. حفظ حریم خصوصی آحاد جامعه؛
۳. مقابله مؤثر با تهاجم همه جانبه بیگانگان؛
۴. نفوذناپذیری کشور در ابعاد و سطوح گوناگون.

جدول ۳. سیاست ها و راهبردهای محورهای پژوهش

محورها	سیاست ها	راهبردها
قابلیت دفاعی	۱. توسعه کمی و کیفی قابلیت دفاعی جمهوری اسلامی ایران به منظور تقویت توان پیش دارندگی	۱. انتقال از برنامه های دفاعی مبتنی بر نیروی انسانی به برنامه های مبتنی بر تسلیحات خود راهبر ۲. افزایش نسبت بودجه تحقیقات بر سلاح های پیشرفته با توجه به مزیت نسبی ایران در این حوزه ۳. ایجاد یا گسترش ساختارهای دفاعی مقابله با حملات غیرمتعارف در حوزه های ارگانیک و هیبریدی
	۲. ورود پارادایم دفاعی به حوزه ناپایداری اجتماعی و سیاسی	۱. تعریف ساختار سازمانی مقابله با ناپایداری های اجتماعی و سیاسی مبتنی بر دایاسپورا و قوم محوری ۲. اتخاذ پارادایم دفاعی در حوزه ناپایداری های اجتماعی و سیاسی فضای مجازی
آمادگی در برابر تهدیدات تروریسم بین المللی	۱. انتقال از پارادایم محرمانگی مطلق اطلاعات به پارادایم مسئولیت اجتماعی ۲. مدیریت اطلاعات در دیپلماسی عمومی	۱. تغییر خوانش تروریسم از اقدامی ضدحاکمیتی به اقدامی ضد مردمی ۲. طراحی سازوکارهای توسعه اعتماد و مشارکت اجتماعی در مهار تروریسم ۱. اطلاع رسانی رسمی، به موقع و مبتنی بر تحقیقات مستدل در زمینه رخدادهای تروریستی ۲. واکنش مسئولیت محور به جامعه در قبال ترورهای موفق

ادامه جدول ۳. سیاست‌ها و راهبردهای محورهای پژوهش

محورها	سیاست‌ها	راهبردها
مهاجرت بین‌المللی	۱. نظارت و مدیریت مستمر بر شکل‌گیری و توسعه دیاسپوراهای مذهبی، قومی و ملی در کشور ۲. تقویت جذابیت نسبی کشور به منظور ابقای بیشتر نیروی انسانی	۱. تعریف برنامه‌های یکپارچگی با جامعه میزبان از طریق توسعه تماس فرهنگی و اجتماعی و دنبال کردن سیاست‌های چندفرهنگی گرای ۲. دفع دیپلماسی عمومی کشورهای متخاصم در حوزه‌های تمرکز برنامه‌های تبلیغاتی زبان، قوم، مذهب یا ملیت‌محور در کشور
تغییرات اقلیمی	۱. آماده‌سازی جامعه برای انطباق با تغییرات اقلیمی ۲. انتقال از پارادایم انفعال با رویکرد طبیعی‌پنداری تغییرات اقلیمی به پارادایم نقد مدیریت تغییرات	۱. ارتقای دانش عمومی راجع به تغییرات اقلیمی موردانتظار و نحوه انطباق با تغییرات حیاتی‌تر ۲. طراحی سازوکارهای انطباقی مدیریت عمومی منابع و پیامدهای تغییرات اقلیمی
فضای مجازی	۱. انتقال از پارادایم متولی‌گری و مالکیت خودخوانده دولتی به پارادایم مسئولیت‌پذیری نهادی در حوزه داده انبوه ۲. عبور از راهکارهای انسداد جمعی محتوای فضای مجازی به رویکردهای ارزش‌آفرین و هوشمند	۱. تلقی داده به‌عنوان مالکیت خصوصی افراد و تقنین براساس اصول محرمانگی، حریم خصوصی و پیشگیری از سوءاستفاده نهادهای دولتی از داده خصوصی ۲. ارتقای دانش عمومی در صیانت از داده خصوصی
انتقال قدرت از دولت به افراد	۱. نظام‌مندی سازوکارهای قدرت‌بخشی فردی ۲. خنثی‌سازی سازوکارهای شبکه‌سازی و هسته‌سازی قدرت‌های نوظهور فردی مبتنی بر اغراض سیاسی یا اقتصادی ضد منافع عمومی	۱. طراحی سازوکارهای اجرای نظام‌نامه اخلاقی و مسئولیت اجتماعی ۲. تشویق کاربران و نهادهای تخصصی عمومی برای مدیریت خودگردان شبکه‌های رایانه‌ای دسترسی به محتوای اینترنتی
حاشیایه ایران در جهان چندقطبی: مسئله روسیه	۱. ارائه تعریف روشن از همکاری راهبردی با روسیه ۲. توسعه تبادلات و ارتباطات آموزشی، تحقیقاتی و فرهنگی بین ایران و روسیه	۱. ایجاد التزام شفافیت اقتصادی رسانه‌های عمومی به منظور پیشگیری از روابط اقتصادی فسادآمیز ۲. توسعه گفت‌وگو تخصص‌گرای نهادینه شده به منظور پیشگیری از ورود مشاهیر غیرمتخصص به حوزه‌های اساسی کشور
		۱. مقابله رسانه‌ای با سرمایه‌گذاری‌های انجام‌شده بر افکار عمومی که به‌منظور آماده‌سازی هسته‌ها و شبکه‌های فساد هزینه می‌شود ۲. آگاهی‌رسانی عمومی در زمینه سازوکار رسانه‌ای قدرت‌بخشی فردی
		۱. تعریف دقیق حوزه‌های همکاری ایران و روسیه در منطقه خاورمیانه (خصوصاً سوریه، عراق، افغانستان، دریای خزر، آسیای مرکزی) و تعیین چشم‌انداز بلندمدت همکاری ۲. تعیین چشم‌انداز بلندمدت همکاری در حوزه‌های راهبردی اقتصادی، نظامی و امنیتی منطقه
		۱. توسعه روابط علمی مبادله دانشجو و محقق خصوصاً در حوزه‌های راهبردی ۲. توسعه اقتصاد فرهنگی متقابل از طریق واردات و صادرات محصولات فرهنگی متناسب با زمینه‌های فرهنگی و اجتماعی مشترک

ادامه جدول ۳. سیاست‌ها و راهبردهای محورهای پژوهش

محورها	سیاست‌ها	راهبردها
هویتی‌های نوظهور	۱. مهار سازوکارهای هدایت هویت‌های نوظهور	۱. شناخت جریان‌های هدایت‌گر و اهداف آنها در طراحی هویت‌های نوظهور ۲. مهار کانال‌ها و مسیرهای اصلی هدایت هویت‌های نوظهور
	۲. هدایت الگوهای عینی رفتاری متناسب با مقتضیات سنی و نسلی	۱. مقابله رسانه‌ای با اسطوره‌های هدایت‌شده جریان‌های متخاصم با منافع ملی به‌منظور کاهش اثر الگوهای سوء ۲. ارائه الگوهای مؤثر و هنجارمند به‌منظور هدایت جریان خرده‌فرهنگ‌های نوجوانی و جوانی
آینده‌های امنیتی و عرضه انرژی	۱. توسعه فراملی قابلیت‌های امنیتی تولید و عرضه نفت	۱. تقویت سازوکارهای شفافیت و نظارت اقتصاد انرژی در کشور به‌منظور پیشگیری از نفوذ شبکه‌های فساد اقتصادی خارجی در بخش تولید و عرضه نفت ۲. تقویت همکاری‌های امنیتی منطقه‌ای برای مهار آسیب‌های موردانتظار

نتیجه‌گیری و پیشنهادها

روندهای کلان آینده امنیت جهان در سال ۲۰۲۵ که شامل مجموعه ۱۱ روند کلان امنیتی است، ارائه و تشریح شد. در تشریح هر روند کلان، تلاش شد همه روندهای زیرمجموعه آن، نیز به‌نحوی تشریح شود که یک روند کلان به‌همراه جوانب آن به‌خوبی شناسایی و معرفی شود. در تدوین این مجموعه، اسناد مختلف نهادها و سازمان‌های بین‌المللی، مطالعات تحقیقاتی دانشگاهی و برخی اسناد راهبردی ملی مورد استفاده قرار گرفت و کلان‌روندها، از خلال تطبیق اسناد فوق‌الذکر، احصا و ارائه شدند. این روندهای کلان، محورهای اصلی اسناد راهبردی امنیت جهان در آینده و برای سال ۲۰۲۵ میلادی می‌باشند که حول محوریت آنها طرح‌ریزی، سیاست‌گذاری و برنامه‌ریزی خواهد شد. به‌عبارت‌دیگر، تا آنجا که براساس روش‌های معتبر تحقیقاتی، امکان فهم جهان آینده وجود دارد، می‌توان مبنای سیاست‌گذاری راهبردی امنیتی، خواه در سطح بین‌الملل یا سطح ملی را این محورها دانست. سپس تأثیر روندهای کلان امنیتی جهان بر ایران در سال ۲۰۲۵ میلادی تشریح شد که هدف آن دستیابی به هدف نهایی طراحی سیاست‌ها و راهبردهای عملیاتی بود. به‌عبارت‌دیگر، مجموعه روندهای کلان که با روشی نظام‌مند در بخش قبلی احصا شده است، در این فصل در زمینه کشور ایران مورد زمینه‌یابی و تحلیل قرار گرفت. در این بخش، به موقعیت

ایران در روندهای کلان آینده امنیت در سال ۲۰۲۵، مجموعه ۱۰ روند کلان امنیتی از مجموعه کلی ۱۱ گانه تشریح شد. در زمینه روند «تأثیر فناوری‌های جدید»، روند امنیت در فضای مجازی، به‌عنوان اصلی‌ترین حوزه تأثیر امنیتی فناوری در ایران مورد توجه این تحقیق می‌باشد و درنهایت، با هدف طراحی سیاست‌ها و راهبردهای توسعه امنیت ملی با توجه به روندهای کلان امنیت جهان با افق ۲۰۲۵، تدوین شد. در مسیر استفاده از روش پس‌نگر، در ادبیات تحقیق، وضعیت‌شناسی و تعیین متغیرهای اصلی مؤثر بر آینده مطلوب یا هنجاری تعیین شد. سپس، با تعریف چشم‌انداز مطلوب برای آینده ۲۰۲۵ میلادی، سیاست‌ها و راهبردهای حصول به چشم‌انداز تدوین شد.

از آنجا که مطالعات راهبردی از این دست، راهبردها و سیاست‌ها را در قالب اعداد و ارقام ارائه نمی‌کند، بنابراین، استفاده از مدل‌های آزمون کارایی راهبرد و سیاست در حوزه تحقیق حاضر کاربرد ندارد، بلکه کارایی و اثربخشی هر راهبرد از یک سو با توجه به میزان تأمین چشم‌انداز و از سوی دیگر ارتباط آن با محورهای مسائل کشف‌شده قابل ارزیابی است.

در تدوین سیاست‌ها و راهبردهای امنیتی که به تفکیک روندهای کلان انجام شده است، تلاش این بوده است از پیشنهاد سیاست‌ها یا راهبردهای عمومی پرهیز بشود. در عمل، قالب تخصصی سیاست و راهبرد، جامعه هدف و نهاد متولی بارز و مشخص دارد و امکان مطالبه، پیگیری و رصد میزان تحقق هر راهبرد مقدور خواهد بود. همچنین، سیاست‌ها و راهبردها، مشخصاً با رویکرد پشتیبانی مستقیم از امنیت کشور تدوین شده‌اند، بنابراین، اگرچه می‌توان در هر محور، سیاست‌ها یا راهبردهای دیگری را مطرح کرد، اما به دلیل ارتباط غیرمستقیم با هدف از طراحی سیاست و راهبرد، عملاً امکان تحقق آنها مقدور نیست. از سوی دیگر، نگارش مجموعه گسترده سیاست و راهبرد، پیاده‌سازی و پیگیری برنامه را دشوار و در مواردی ناممکن می‌کند، بنابراین، ایجاد تعادل بین جامعیت و کثرت مؤلفه‌های یک برنامه راهبردی، یکی از اصولی است که رعایت حتی‌الامکان آن، تضمین کاربرد سیاست را افزایش می‌دهد.

هدف اصلی پژوهش حاضر، ارائه سیاست‌ها و راهبردهای کاربردی است که از مطالعه روند کلان‌های امنیتی جهان و تطبیق آن با انقلاب اسلامی حاصل شدند. در وهله اول اهداف کلان

نظام انقلاب اسلامی تدوین شد تا براساس همین اهداف کلان، سیاست‌ها و راهبردها با روش پس‌نگر و پانل خبرگان، نگارش شوند. این اهداف کلان عبارت بودند از: تضمین امنیت همه‌جانبه در کشور، حفظ حریم خصوصی آحاد جامعه، مقابله مؤثر با تهاجم همه‌جانبه بیگانگان و نفوذناپذیری کشور در ابعاد و سطوح گوناگون.

سپس سیاست‌ها و راهبردها در ۹ محور ارائه شدند: محور اول؛ قابلیت دفاعی که دارای دو سیاست توسعه کمی و کیفی قابلیت دفاعی و ورود پارادایم دفاعی به حوزه اجتماعی سیاسی بودند و راهبردهایی مثل انتقال برنامه دفاعی از انسان به تجهیزات، افزایش بودجه سلاح‌های پیشرفته، گسترش ساختارهای دفاعی ارگانیکی، تعریف ساختارهای مقابله با ناپایداری‌های اجتماعی و اتخاذ پارادایم‌های آن تعریف شده‌اند. در محور دوم به نام آمادگی در برابر تروریسم بین‌المللی؛ که دو سیاست انتقال از پارادایم محرمانگی اطلاعات به پارادایم مسئولیت اجتماعی و مدیریت اطلاعات در دیپلماسی است که دارای راهبردهای مهمی همچون طراحی راهکارهای توسعه اعتماد و مشارکت اجتماعی و اطلاع رسانی‌های دقیق و رسمی از تروریسم می‌باشند. در محور سوم با نام مهاجرت بین‌المللی؛ دو سیاست نظارت و مدیریت مستمر بر شکل‌گیری و توسعه دایاسپوراهای مذهبی، قومی و ملی در کشور و تقویت جذابیت نسبی کشور به منظور ابقای بیشتر نیروی انسانی ارائه شدند. در محور چهارم که تغییرات اقلیمی می‌باشد؛ سیاست‌هایی چون آماده‌سازی جامعه برای انطباق با تغییرات اقلیمی و انتقال از پارادایم انفعال با رویکرد طبیعی‌پنداری تغییرات اقلیمی به پارادایم نقد مدیریت تغییرات تدوین شدند. در محور پنجم؛ حوزه فضای مجازی دارای دو سیاست انتقال از پارادایم متولی‌گری و مالکیت خودخوانده دولتی به پارادایم مسئولیت‌پذیری نهادی در حوزه داده انبوه و عبور از راهکارهای انسداد جمعی محتوای فضای مجازی به رویکردهای ارزش‌آفرین و هوشمند است که باید راهبردهایی مثل افزایش دانش عمومی در مورد صیانت از اطلاعات خصوصی و تشویق برای مدیریت خودگردان شبکه‌های اینترنتی خصوصی و... اجرایی شوند. در محور انتقال قدرت از دولت به مردم؛ دو سیاست نظام‌مندی سازوکارهای قدرت‌بخشی فردی و خنثی‌سازی سازوکارهای شبکه‌سازی و هسته‌سازی

قدرت‌های نوظهور فردی مبتنی بر اغراض سیاسی یا اقتصادی ضد منافع عمومی ارائه شد که راهبردهایی همچون توسعه گفتمان تخصص‌گرایی، ایجاد التزام شفافیت اقتصادی و مقابله با سرمایه‌گذاری‌های انجام‌شده بر افکار مردم مطرح می‌شود. در محور هفتم که جایگاه ایران در جهان چندقطبی را مدنظر قرار می‌دهد؛ دو سیاست ارائه تعریف روشن از همکاری راهبردی با روسیه و توسعه تبادلات و ارتباطات آموزشی، تحقیقاتی و فرهنگی بین ایران و روسیه ارائه شد که راهبردهای آن بیشتر بر ارتباطات سیاسی - اقتصادی با کشور روسیه متمرکز است. در محور هویت‌های نوظهور؛ دو سیاست مهار سازوکارهای هدایت هویت‌های نوظهور و هدایت الگوهای عینی رفتاری متناسب با مقتضیات سنی و نسلی مطرح می‌شوند که راهبردهایی همچون شناخت جریان‌های هدایت‌گر، مهار کانال‌های هویت‌های نوظهور و مقابله رسانه‌ای با جریان‌های متخاصم و ارائه الگوهای مؤثر و هنجارمند را می‌توان نوشت. در محور نهم که امنیت تولید و عرضه انرژی قرار دارد؛ با سیاست توسعه فراملی قابلیت‌های امنیتی تولید و عرضه نفت همچون راهبرد توسعه همکاری‌های منطقه‌ای برای مهار امنیت پیشنهاد می‌شود.

پیشنهادها

با استفاده از راهبردهای استخراج‌شده، پیشنهاد می‌شود اقدامات یا برنامه‌های عملیاتی هر یک از راهبردها در تحقیقات آتی مورد پژوهش قرار گیرد.

منابع

- ثقفی، ف. و دیگران (۱۳۹۳)، طراحی و پیاده‌سازی مدل مرجع پس‌نگری برای شناسایی عوامل کلیدی موفقیت خدمات دولت الکترونیکی در ایران، مطالعات راهبردی جهانی شدن، (۱۴): ۲۰۵ - ۲۴۰.
- حاجیانی، ابراهیم و قصاب، محمود (۱۳۹۲)، آینده و سناریونگاری؛ طبقه‌بندی روش‌ها و دسته‌بندی سناریوها، فصلنامه راهبرد اجتماعی فرهنگی، ۲(۸).
- عباسی، علی اصغر و بهرامی، محسن (۱۳۸۲)، پس‌نگری در آینده‌پژوهی، دومین همایش ملی آینده‌پژوهی، شرکت یادگار درخشان آریا.
- مرادی‌پور، حجت‌الله و نوروزیان، مهدی (۱۳۸۴)، آینده‌پژوهشی: مفاهیم و روش‌ها، فصلنامه رهیافت، (۳۶).

میرعرب، مهرداد (۱۳۷۹)، نیم‌نگاهی به مفهوم امنیت، فصلنامه علوم سیاسی، ۳ (۹): ۱۴۲-۱۳۳.
وحیدی مطلق، وحید (۱۳۸۵)، پس‌نگری از آینده به امروز، اندیشگاه آتی‌نگار.

- Adamson, F., & Demetriou, M. (2007). "Remapping the Boundaries of 'State' and 'National Identity'. Incorporating Diasporas into IR Theorizing", *European Journal of International Relations*, Vol. 13, No. 4 (December), p. 489-526.
- Atran, S. (2006). "The Moral Logic and Growth of Suicide Terrorism", *The Washington Quarterly*, Vol. 29, No. 2 (Spring), p.127-147.
- Barnett, J. (2010). "Environmental Security", in J. Peter Burgess, ed., *The Routledge Handbook of New Security Studies*, New York, Routledge, p. 123-131.
- Buhaus, H., Gleditsch, N. P., & Theisen, O. M. (2010). "Implications of Climate Change for Armed Conflict", in Robin Mearns and Andrew Norton, eds., *Social Dimensions of Climate Change. Equity and Vulnerability in a Warming World*, Washington, World Bank, p. 75-102, <http://hdl.handle.net/10986/2689>.
- Bloom, M. (2005). *Dying to Kill. The Allure of Suicide Terror*, New York, Columbia University Press.
- Castles, Stephen, and Miller, Mark J. (2014), *The Age of Migration: International Population Movements in the Modern World*, 3rd edn, Basingstoke and New York, Palgrave Macmillan.
- Cooper, R. (2011). *The Breaking of Nations: Order and Chaos in the Twenty-First Century*. Grove Press; Reprint edition.
- Crenshaw, Martha (2008), "The Debate over 'New' vs. 'Old' Terrorism", in Ibrahim A. Karawan, Wayne McCormack, and Stephen E. Reynolds, eds., *Values and Violence. Intangible Aspects of Terrorism*, Dordrecht, Springer, p. 117-136.
- Cronin, Audrey Kurth (2002/03), "Behind the Curve. Globalization and International Terrorism", *International Security*, Vol. 27, No. 3 (Winter), p. 30-58, http://belfercenter.ksg.harvard.edu/publication/257/behind_the_curve.html.
- Collier, Paul (2000), *Economic Causes of Civil Conflict and Their Implications for Policy*, Washington, World Bank 15 June, <http://go.worldbank.org/HBOXCW5CZ0>.
- CRED (2007), *Annual Disaster Statistical Review. Numbers and Trends 2006*, Brussels, Centre for Research on the Epidemiology of Disasters, http://www.cred.be/sites/default/files/ADSR_2006.pdf.
- Diehl, Paul F., and Gleditsch, Nils Petter, eds. (2018), *Environmental Conflict*, Boulder, Westview Press.
- Dannreuther, Roland (2007), *International Security. The Contemporary Agenda*, Cambridge, Polity.
- European Commission (2008). *Backcasting Approach for Sustainable Mobility*, Retrieved from: <http://publications.jrc.ec.europa.eu/repository/bitstream/111111111/7659/1/backcasting%20final%20report.pdf>
- Floyd, Rita (2008), "The Environmental Security Debate and its Significance for Climate Change", *The International Spectator*, Vol. 43, No. 3 (September), p. 51-65.
- Foley, Frank, and Abrahms, Max (2010), "Terrorism and Counterterrorism", in Robert A. Denmark, ed., *The International Studies Encyclopedia*, Malden, Wiley-Blackwell.

- Freedman, Lawrence, ed. (2002), *Superterrorism. Policy Responses*, Malden, Blackwell.
- Gambetta, Diego, ed. (2005), *Making Sense of Suicide Missions*, Oxford, Oxford University Press.
- Heisbourg, Francois (2001), *Hyperterrorisme: la nouvelle guerre*, Paris, Odile Jacob.
- Horowitz, Michael C. (2010), "Nonstate Actors and the Diffusion of Innovations: The Case of Suicide Terrorism", *International Organization*, Vol. 64, No. 1 (Winter), p. 33-64.
- IPCC (2007), *Climate Change 2007: Impacts, Adaptation and Vulnerability. Contribution of Working Group II to the Fourth Assessment Report of the Intergovernmental Panel on Climate Change*, Cambridge, Cambridge University Press, http://www.ipcc.ch/publications_and_data/ar4/wg2/en/contents.html.
- ITU (2011). *ITU National Cybersecurity Strategy Guide*, ITU.
- Khader, Bichara, and de Wenden, Catherine (2010), "Les dynamiques de mouvement de personnes", *10 Papers for Barcelona*, No. 7 (May), <http://www.iss.europa.eu/publications/detail/article/les-dynamiques-de-mouvement-de-personnes>.
- Levy, Marc A. (1995), "Is the Environment a National Security Issue?", *International Security*, Vol. 20, No. 2 (Autumn), p. 35-62.
- Lutz, James M., and Lutz, Brenda J. (2008), *Global Terrorism*, 2nd edn, London, Routledge.
- Morton, Katherine (2011), "Climate Change and Security at the Third Pole", *Survival*, Vol. 53, No. 1 (February-March), p. 121-132.
- Moghadam, Assaf (2008), *The Globalization of Martyrdom. Al Qaeda, Salafi Jihad, and the Diffusion of Suicide Attacks*, Baltimore, Johns Hopkins University Press.
- Mueller, John (2009), *Overblown: How Politicians and the Terrorism Industry Inflate National Security Threats, and Why We Believe Them*, New York, Free Press.
- Pape, Robert A. (2005), *Dying to Win. The Strategic Logic of Suicide Terrorism*, New York, Random House.
- Peluso, Nancy Lee, and Watts, Michael, eds. (2001), *Violent Environments*, Ithaca, Cornell University Press.
- Pinker, S. (2011), 'A History of Violence: Edge Masterclass', available at <http://edge.org/conversation/mc2011-history-violence-pinker>.
- Quist, jaco (2014). Backcasting introduction, Retrieved from: <http://www.slideshare.net/icarb/backcasting-introduction-jaco-quist-12th-march-2014>
- Rogers, Paul (2008), "Terrorism", in Paul D. Williams, ed., *Security Studies. An Introduction*, London and New York, Routledge, p. 171-184.
- Rudolph, Christopher (2003), "Security and the Political Economy of International Migration", *American Political Science Review*, Vol. 97, No. 4 (November), p. 603-620.
- RAND Europe (2013), 'Thinkpiece for a 'Future Role of the State' Workshop in Support of the GST Programme'; High Level Panel on Fragile States (2014), 'Ending Conflict and Building Peace in Africa: A Call to Action'
- Sheffer, Gabriel (2009), *Diaspora Politics: At Home Abroad*, Cambridge and New York, Cambridge University Press.
- Slaughter, R. (1996). *New Thinking for a new Millennium*, J. Dator. Chapter 4, "futures Studies as Applied Knowledge", Routledge.
- Smith, Hazel, and Stares, Paul, eds. (2007), *Diasporas in Conflict: Peace-makers or peace-wreckers?*, Tokyo and New York, United Nations University Press.

- Smith, Tony (2005), Foreign Attachments. The Power of Ethnic Groups in the Making of American Foreign Policy, Cambridge, Harvard University Press.
- Sederberg Peter C. (2003), "Global Terrorism: Problems of Challenge and Response", in Charles W. Kegley, ed., The New Global Terrorism. Characteristics, Causes, Controls, Upper Saddle River, Prentice Hall, p. 267-284.
- Samers, Michael (2004), "An Emerging Geopolitics of 'Illegal' Immigration in the European Union", European Journal of Migration and Law, Vol. 6, No. 1, p. 27-45, <http://www.liv.ac.uk/media/livacuk/ewc/docs/Samers-paper11.2003.pdf>.
- Tertrais, Bruno (2011), "The Climate Wars Myth", The Washington Quarterly, Vol. 34, No. 3 (Summer), p. 17-29.
- Toivonen. Marja (2004) "Expertise as Business (Long-term development and future prospects of knowledge-intensive business services (KIBS))", Helsinki University of Technology; Laboratory of Industrial Management, Doctoral dissertation series.
- UN Department of Economic and Social Affairs, Population Division (2009), Trends in International Migrant Stock. The 2008 Revision, New York, United Nations, <http://www.un.org/esa/population/publications/migration/migration2008.htm>.
- UN High-level Panel on Threats, Challenges and Change (2004), A More Secure World: Our Shared Responsibility (A/59/565), 2 December, <http://www.un.org/secureworld>.
- US Government. (2008). Global Trends 2025: A Transformed World. US National Intelligence Council.
- World Bank Database. (2016). Revised at 20 Dec 2016 online at: <http://databank.worldbank.org/data/views/reports/tableview.aspx#>

